

SAFTI - TKB KMEČKA BANKA

A large, heavy-duty metal safe is shown open, revealing its complex internal mechanism with multiple locking bolts and a large hand crank. A small, rectangular sign with a chain is hanging from the inner edge of the door. The sign has a light green background and contains the text 'Hvala IN NASVIDENJE' in a mix of cursive and bold, sans-serif fonts.

Hvala
IN
NASVIDENJE

Po 20. letih še vedno
nerazrešena zgodba
zamejskega družbenega
gospodarstva

V TEJ ŠTEVILKI

09 2016

UVODNIK

03
Znova o družbenem
premoženju

FOKUS

04
E. J.
"Na koncu bomo imeli popisano
pravo naravo slovenske
ekonomske zgodovine od leta
1945 do 2016"

06
Martin Breclj
SSk in družbeno gospodarstvo

10
Slovenija, moja (poslovna)
dežela

13
Damijan Terpin
Kako smo reševali Kmečko
banko

NAŠ UTRIP

15
B. S.
Novi glas - 20 let pluralnosti

16
V zakulisju Novega glasa

18
V zakulisju Novega glasa - 2. del

20
Anka Peterlin
"Naša razmišljanja, prepričanja,
stališča, miselnost in naravnost,
so ključni za uspeh"

24
Manica Maver
O radijskem govoru

OBLETNICA MESECA

25
Tomaž Simčič
Marij Kogoj ob 60-letnici smrti

ANTENA

27
Novice

KULTURA

31
Mitja Petaros
Livio Možina in njegova
magična umetnost

LITERATURA

34
Leda Dobrinja
Zgodba na kose (2)

38
Nina Pečar
Pesmi

41
Tadeja Vrečič Scholten
Enkrat ni nobenkrat

PREBRALI SO SI ZA VAS

44
Alenka Puhar
Anatomija političnega zločina

PRIČEVANJA

44
Urška Žgur
Babca Vida pri petnajstih letih

46
Mirella Urdih
Razmišljanje zdomske
tržaške Slovenke (X.)

Znova o družbenem premoženju

20 let je že minilo in še vedno nam ta žulj ne da miru. Ne moremo se sprijazniti z dejstvom, da gre polom sistema TKB-SAFTI v pozabo, ne da bi se ponovno poskusili dokopati do vsaj približno natančne slike o dogajanju v finančno-gospodarski grupaciji, ki je upravljala tako imenovano družbeno premoženje. Tu velja seveda takoj pojasniti, da je to premoženje morda res bilo družbeno, ampak je res tudi, da je z njim v celoti razpolagala SKGZ. To je bila organizacija, ki bi za manjšino lahko bila pravi blagoslov, saj je razpolagala z velikimi sredstvi, ustvarjala delovna mesta in prispevala k dokajšnji gospodarski samostojnosti naše skupnosti. Toda privilegirani položaj je tej organizaciji izročil tako moč, da je vse samovoljno upravljala, krepila svoj monopolistični (politični in moralni) položaj in pridobivala soglasje v manjšini (zgodilo se je celo, da je Skgz zagotovila službo nekaterim, ki so nasprotovali Titovi Jugoslaviji, ter jih tako utišala). Poleg tega je, spet samovoljno, delila društvom in ustanovam materialna sredstva, ki so prihajala iz Slovenije kot pomoč manjšini. Skgz je postala močna (država v državi, kot jo je označil prvi mož Saftija) in je brezpogojno izključevala vse, ki niso soglašali. Tako je prišlo do razkola v manjšini, ki traja še danes. Toda samozadostnost eskagezejevskega kolosa je bila samo navidezna. V sistemu TKB-SAFTI so se uveljavile mlade, ambiciozne in predrzne sile, ki se niso zadovoljile z ozkim manjšinskim območjem. Mladi so hoteli igrati vidnejšo vlogo, tako, ki bi prerasla mestni, krajevni okvir. Toda za to so potrebovali še več sredstev, ki jih niso imeli, zato so se zatekli v špekulacije, finančne trike in tvegane

»Kasnejše iskanje krivcev je bilo jalovo početje, vsi so se opravičevali, metali krivdo na pomanjkanje politične volje za rešitev banke, tudi procesi niso razkrili krivcev.«

posle, katerim niso bili kos. Padec komunizma in propad Jugoslavije je sistemu TKB-SAFTI, ki se je že majal, zadal smrtni udarec. Ta udarec ni samo šokiral našo javnost, opeharil je mnoge v dobri veri in jim povzročil težke materialne izgube, izgubo delovnih mest, izgubo zaupanja. Predstavniki TKB so lagali tako Ljubljani kot Rimu in propad je bil neizogiben. Kasnejše iskanje krivcev je bilo jalovo početje, vsi so se opravičevali, metali krivdo na pomanjkanje politične volje za rešitev banke, tudi procesi niso razkrili krivcev, člani upravnega odbora so plačali iz lastnega žepa očitok sodišča, da niso bili dovolj pozorni nad delovanjem vodstva banke.

Ostale so nezaceljene rane (to je priznal tudi naš dnevnik) in veliko jeze pri vseh, ki so bili prizadeti in ki še danes ne vedo, komu se morajo za vse to zahvaliti, in tudi pri tistih, ki so znotraj sistema delali v dobri veri in niso niti od daleč slutili, kaj se za njihovim hrbtom kuha. Zato se je Mladika odločila, da ponovno odpre to stran naše manjšinske preteklosti z vrsto prispevkov, ki sicer ne razrešujejo vseh vprašanj, a vendarle predstavljajo prispevek za boljše razumevanje takratnega dogajanja. 🍷

Raziskave in polemike: pogovor - mag. Rado Pezdir

„Na koncu bomo imeli popisano pravo naravo slovenske ekonomske zgodovine od leta 1945 do 2016“

E. J.

Mag. Rado Pezdir, ekonomist, raziskovalni časnikar in predavatelj na treh univerzah, je 17. oktobra v Peterlinovi dvorani v Trstu spregovoril na večeru Društva slovenskih izobražencev. Govor je bil o udbovskem ozadju zamejskega družbenega gospodarstva, o genezi le-tega ter o njegovih dedičih v letu 2016. Poročila o povedanem so sprožila več intervjujev, pisem in komentarjev prizadetih akterjev. Vsebine in dejstva, ki jih je predavatelj iznesel na ponedeljkovem večeru, pa so ostali omejeni na časopisno kroniko. Zato smo se z njim srečali v Kopru ter posneli intervju, ki bi lahko bil bistveno daljši, a smo zaradi omejenega prostora, ki je na razpolago, skušali poglobiti vsaj nekatera vprašanja.

■ **Mag. Pezdir, kdaj in kako se je začela zgodba vzporedne ekonomije Nika Kavčiča in kako se v to zgodbo vključuje slovensko družbeno gospodarstvo v Italiji?**

● Začelo se je leta 1945, v času ko se je jugoslovanska vojska po začasni razdelitvi Primorske z Morgano linijo umikala iz takratne cone A. Že pred tem so sicer izpričane epizode intervencij Jugoslavije v podjetja na Tržaškem in Goriškem, vendar je šlo v glavnem za rekvizicije, ki jih je izvajala organizacija KUNI (Komisija za upravljanje z narodno imovino). Odnos je precej materiala v Slovenijo, ta pa je bil v raznih skladiščih po Sloveniji izropan ali uničen. Nekaj tega, kar so zaplenili po Trstu in v Gorici, so razdelili tudi med krajevne Slovence, seveda med tiste, ki so imeli pravi politični predznak. Iz dokumentov pa izhaja, da tega materiala nato niso hoteli vrniti in so nastopile prve težave. Slovenska oblast v Jugoslaviji je zato začela iskati rešitev, kako bi te ljudi zavezala in formalizirala odnos.

■ **Kako so to uredili?**

● V skrbi za razvoj gospodarskega življenja v Trstu po odhodu Jugoslavije se junija leta 1945 ustanovi Uivod, ki je bil zadruga za izvoz in uvoz med Italijo, Jugoslavijo in cono A. Sočasno je beograjsko

podjetje Centroprom ustanovilo svojo podružnico v Trstu, in to po ukazu jugoslovanskega ministra za trgovino Petrovića. Centroprom in Uivod pa nista preživela: Centroprom zaradi zloglasnih poslov s tihotapljenjem cigaret in uvozom semen za marihuano, Uivod pa enostavno zato, ker ga tisti, ki so ga ustvarili, nato niso uporabljali, trgovali so vzporedno, njegov kraj je bil neizbežen.

■ **Leta 1948 je prišlo do resolucije informbiroja, ki je dokaj razgibala dogajanje na Tržaškem. Kako je vplivala na "našo" zgodbo?**

● Takrat pride v glavnem do spopadov pri delitvi premoženja in nepremičnin. Predvsem nepremičnine so bile sporne, saj je iz arhivske dokumentacije mogoče razbrati, da je Upravo državne varnosti (UDV) zelo motilo dejstvo, da so slamnati lastniki nekaterih nepremičnin postali vidalijevci, ki niso želeli na noben način sodelovati z Jugoslavijo. Ta razdor in pa neuspešnost Uivoda in Centroproma sta leta 1950 pripeljala do sklepa, da je treba ukrepati drugače. Z odlokom v Beogradu jugoslovanske oblasti dovolijo, da UDV prevzame nadzor nad podjetji in njihovo upravljanje.

Slovenija je bila prva, ki se je lotila vzpostavljanja podjetniške mreže. In lotila se ga je resno.

»Z odlokom v Beogradu jugoslovanske oblasti dovolijo, da UDV prevzame nadzor nad podjetji in njihovo upravljanje. Slovenija je bila prva, ki se je lotila vzpostavljanja podjetniške mreže.«

■ **V zgodbi se tako pojavi Niko Kavčič.**

● Z omenjenim odlokom pride na čelo referata za gospodarske zadeve, ki je bil pod 1. odsekom UDV, Niko Kavčič. Major Kavčič razdeli delo na tri področja: računovodstvo, legalna trgovina in ilegalna trgovina. Najprej zapre Uivod, nato še Export, ki je vodil posle v imenu Uivoda v Sloveniji. V Sloveniji ustanovi Kontinental, v Trstu pa agenti UDV vstopijo v nekatera podjetja.

Niko Kavčič organizira prvo podjetniško mrežo, ki povezuje dotlej nepovezana podjetja v Trstu, Avstriji, Nemčiji in Švici. V Trstu postane glavno podjetje Runimex, ki dostavlja pakete iz ZDA preko Trsta v Jugoslavijo. Posel je bil zaradi svoje narave, predvsem silovitega pomanjkanja v Jugoslaviji, zelo donosen in je omogočal dobre denarne tokove oziroma prvotno akumulacijo kapitala, ki naj bi bila osnova za razvoj podjetniške mreže UDV na Tržaškem. Z namenom, da bi ta zdravi denarni tok skrili pred zavezniško oblastjo, pod katero je bila Cona A, so v Švici ustanovili podjetje Colcommerz, ki je postalo materinsko podjetje tržaškega Runimexa. Načrt je bil, da se na tak način izognejo plačevanju visokih davkov v Coni A in umaknejo izpred oči italijanskih regulatorjev. Kljub temu ugotovijo, da davčne obremenitve v Švici niso tako ugodne, kot so si predstavljali, regulative pa so precejšnje in zelo rigidne, saj pride do težav s švicarskimi regulatorji, ki sprašujejo, zakaj je Runimex hčerinska firma Colcommerza. Leta 1951 zato umaknejo materinsko podjetje v Liechtenstein. S tem UDV dejansko ustanovi svoje prvo podjetje v davčni oazi.

■ **In krog je sklenjen ...**

● Ko je krog sklenjen, imamo v Trstu Runimex, v Ljubljani Kontinental, iz katerega se dejansko upravljajo posli, v Švici Colcommerz, v Liechtensteinu pa Colcommerz Vaduz. Mreža je pripravljena, denar lahko začne odtekati in se vračati v Trst. Na začetku so prenosili denarja, kot kažejo

dokumenti iz Arhiva Slovenije, potekali na fizičen način, prenašali so se v dvojnem dnu avtomobila ali v kovčkih. To se je odkrilo v preiskovanju afere ADIT, ko je postalo jasno, da Miroslav Šlibar, sodalavec iz originalne Kavčičeve ekipe, v osemdesetih še vedno deluje na takšen način.

■ **Omenili ste tudi ilegalno trgovino.**

● Ilegalna trgovina je bila poleg legalnega posla z dostavo paketov ključni element primarne akumulacije. Tovrstna dejavnost je obstajala od leta 1945 (na podlagi nekih indicov že od leta 1944) pa vse do razpada SFRJ. Niko Kavčič jo je zelo lepo popisal. Primarni posel v Italiji je bilo pridobivanje cigaret, ki so jih nato prodajali v Avstrijo in Nemčijo, kjer so bile dražje. A je kaj kmalu prišlo do spopadov med slovenskimi in hrvaškimi odseki UDV, ki so si začeli na italijanskem, avstrijskem in nemškem trgu konkurirati in zbijati cene. Zadevo so na zvezni ravni poskušali rešiti na sestanku zvezne UDV in republiških odsekov UDV v Beogradu leta 1951, ko so se dogovorili, da si ne bodo več konkurirali in da bo vsak odprl svoj račun v Švici, zvezna UDV pa da bo prejela zgolj provizijo za izvedene posle. Zanimivo je, da v glavni vlogi na tej konferenci nastopata dva Slovenca: Niko Kavčič v imenu slovenske UDV in Vidko Hlaj v imenu zvezne UDV, kot šef zveznega odseka za ilegalno trgovino.

Ilegalna trgovina se je nadaljevala z žganjem, tudi z narkotiki, a glavni adut so ostajale cigarete. Mreža distribucije cigaret je bila po Kavčičevih besedah razprta od Trsta preko Milana vse do Ancone. S to trgovino se je ustvaril velik kapital, ki se je potem vračal v podjetja. Kot rečeno, najprej

fizično, kasneje pa so se razvili bolj sofisticirani modeli prelivanja denarja po podjetniški mreži UDV.

■ Na primer?

● Ko se je vzpostavila mreža, je obstajala še ena težava. UDV v Italiji ni imela svojega finančnega centra, kar je imelo resne posledice. Prvič, brez finančnega centra je bila avtonomija podjetniške mreže UDV praktično nemogoča. Drugič, ni bilo nobenega pravnega instrumenta, da bi se lahko izvedel ustrezeni finančni inženiring. Zato je UDV prevzela Safti, ki je bil "ostanek" predvojne Jadranske banke. To se je zgodilo v začetku petdesetih let. Safti, oziroma tedaj še Saf, so prevzeli s kombinacijo iztiskanja manjšinskih delničarjev in sovrážnega prevzema. Kljub temu operacija s prevzetim Saftijem ni bila uspešna. Italijanski regulatorji so jim začeli očitati, da opravljajo bančne posle, za katere niso bili registrirani, čeprav so izvajali zgolj finančno posredništvo in ne bančnih storitev. UDV je bitko z regulatorjem izgubljala in pod grožnjo enormnih kazni so s fiktivnimi posli Safti izpraznili in ga pustili pri življenju zgolj kot poslovno lupino.

Ko je bila ustanovljena Tržaška kreditna banka, so se zadeve uredile in podjetniška mreža UDV je dobila svoj finančni center. Ni nepomembno razumeti, da se je UDV zelo naslonila na švicarski bančni sistem, v prvi fazi predvsem na Schweizerische Bankverein in Bankgesellschaft Zürich.

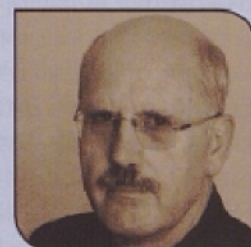
Ta je osnovna zgodba, na podlagi katere je nastalo ogromno podjetij, še več pa jih je začelo normalno obratovati (Adriaimpex, Iret, Saf, Kmečka banka, Radiosa, Inforit, Atum, Tergestetrans itd.).

■ Kolikšen pa je bil obseg tega delokroga?

● Niko Kavčič je leta 1950 ocenil, da je celotna mreža podjetij na Tržaškem in Goriškem, ki jih obvladuje UDV, vredna milijon ameriških dolarjev, kar bi danes odgovarjalo nekje 60 milijonom dolarjev. Iz Kavčičevega poročila za leto 1951 sledi, da je bilo 329.000 tedanjih ameriških dolarjev prihodka in 39.000 ameriških dolarjev dobička. Kako uspešna je bila rekonstrukcija podjetniške mreže UDV, pa pričajo podatki za prvo tromesečje leta 1952, iz katerih je razvidno, da je bilo prihodkov 288.000 ameriških dolarjev ter 41.900 ameriških dolarjev dobička.

SSk in družbeno gospodarstvo

Martin Brecelj

Kakšno je bilo stališče Slovenske skupnosti (SSk) do t. i. družbenega gospodarstva Slovencev v Italiji, zlasti v času njegove krize, ki je dosegla višek s polomom Tržaške kreditne banke (TKB) v letu 1996? Tedaj sem bil strankin deželni tajnik in mi je tisto dramatično dogajanje ostalo živo v spominu. Kakor potrjujejo sporočila za javnost in drugi tedanji strankini dokumenti, je SSk zasledovala dva temeljna cilja: 1. družbeno gospodarstvo kolikor mogoče zavarovati; 2. družbeno gospodarstvo lastniško preurediti na moderni osnovi v okviru širše demokratične reorganizacije Slovencev v Italiji.

V skladu s prvim od navedenih ciljev je SSk včasih sporazumno z ostalimi manjšinskimi komponentami včasih pa samostojno nič kolikokrat in v različnih oblikah posegla za rešitev TKB pri

pristojnih oblasteh in forumih, bodisi v Italiji kot v Sloveniji. V sklopu manjšinske delegacije, ki jo je spremljal direktor banke Vito Svetina, smo se nekoč za pomoč obrnili celo na Vatikan. Za nas pa se je pri tem vseskozi postavljala kočljiv problem. Kljub vztrajnim zahtevam nismo namreč od predstavnikov družbenega gospodarstva nikoli dobili natančnejših informacij, kaj to gospodarstvo pravzaprav obsega, kdo ga za fasado sistema zaupnikov v resnici vodi in v kakšnem zdravstvenem stanju se dejansko nahaja.

Tovrstne informacije posebej o TKB smo skušali pridobiti tudi v povezavi s skupino njenih zasebnih delničarjev. Navadno so nam predstavniki družbenega gospodarstva odgovarjali, da težave sicer so, a da so rešljive, še zlasti če bomo pomagali

»Celotna mreža podjetij na Tržaškem in Goriškem, obvladovana po UDV, je bila vredna milijon ameriških dolarjev, kar bi danes odgovarjalo nekje 60 milijonom dolarjev.«

■ Ali je ta strukturna logika ostala do leta 1991?

● V arhivu obstajajo dokumenti, ki nam na primer ponazarjajo sliko iz leta 1989, malo pred propadom. Iz tega leta imamo dokument, da je lastnik Kmečke banke Safti, za katerega pa vemo že iz dokumentov iz leta 1950, da je bil v slamnatem lastništvu. V resnici je bil namreč v lastništvu UDV in Ljudske republike Slovenije. No, leta 1989 je v Kmečki banki Safti dosegel mejo lastništva, ki je bila po italijanski regulativi še dovoljena, zato so saftijevci preko slamnatih lastnikov še dokupovali Kmečko banko in jo na koncu popolnoma obvladali. Če vzvratno opazujemo lastniško strukturo – Kmečka banka – Safti – Ljudska republika Slovenija, se pokaže, da je

zagotoviti ustrezno politično voljo pri odločujočih dejavnikih. Tudi zaradi tega nas je novembra 1996 v veliki meri presenetil ukrep, s katerim je tedanji gospodarski minister Carlo Azeglio Ciampi odredil prisilno likvidacijo banke. Upoštevati je namreč treba, da so bile v tistem času na oblasti tako v Italiji kot v Sloveniji levosredinke sile, ki naj bi bile naklonjene manjšini in še zlasti krogom, ki so vodili banko. Na čelu italijanske vlade je bil Romano Prodi, v njej pa je za slovensko manjšino skrbel vladni podtajnik za zunanje zadeve Piero Fassino. V Sloveniji je bil državni poglavar Milan Kučan, predsednik vlade Janez Drnovšek, finančni minister pa Mitja Gaspari. To velja poudariti, saj se vztrajno ponavljajo trditve, da so TKB politično zadušili desnosredinsko nastrojeni ljudje in sile.

Še nekaj besed o gori nakazani zahtevi SSk po preureditvi družbenega gospodarstva. V strankinem vodstvu smo se zlasti v prvih letih po padcu Berlinskega zidu ter po demokratizaciji in osamosvojitvi Slovenije zavzemali za reorganizacijo Slovencev v Italiji na demokratični osnovi. Predlagali smo ustanovitev Narodnega sveta, ki naj bi ga deloma sestavljali predstavniki krovnih organizacij Sveta slovenskih organizacij (SSO) in Slovenske

leta 1989 bila ravno enaka struktura kot takrat, ko jo je zastavil Niko Kavčič v letih 1950/51.

■ Kaj pa se je zgodilo s to arhitekturo leta 1991?

● Transformacija, ki se je začela leta 1990, je dokaj zanimiva. Takrat, tik pred zdajci, nastane v davčnih oazah, predvsem v Luksemburgu in Liechtensteinu, pa tudi na Karibskih otokih in na Cipru, cel kup podjetij. Safti ima izpričane vsaj tri offshore podjetja. Eno je Proteus, drugo je bilo podjetje Hafing Vaduz, ki je bilo direktno vezano na TKB in katerega pooblaščenec je bil takratni direktor TKB Vito Svetina. Tu je bilo še podjetje Adit, ki je bilo pod ZTT (ta pa je spadal pod Safti). Lastniška struktura podjetja Adit pokaže na eni strani na Profines z britanskih Deviških otokov, po drugi strani pa na družbeno premoženje Socialistične Republike Slovenije. Tega je bilo 20 %.

Izkaže se, da kolikor bolj se bližamo razpadu socializma in Jugoslavije, toliko bolj nastajajo podjetja v offshorih in vse več težav ima Safti. Konec je tak, da Safti propade, podjetja v offshorih pa ne izginejo. Zato je danes tudi utemeljeno vprašanje, ali se denar iz Saftija morda ni umikal na varno v davčne

kulturno-gospodarske zveze (SKGZ), deloma pa neposredno izvoljeni predstavniki. Ob tem ambicioznem načrtu smo postavljali tudi minimalno zahtevo, da naj bi vsaj tiste organizacije, ustanove in družbe, ki so po svoji naravi vsemanjšinske, to odražale v svojem vodstvu. Dejansko so se potem Združenje slovenskih športnih društev, Slovensko stalno gledališče, Narodna in študijska knjižnica, Slovenski raziskovalni inštitut, Slovensko deželno gospodarsko združenje in Kmečka zveza sčasoma včlanili – poleg v SKGZ – še v SSO.

V tem duhu je leta 1997 lastništvo Primorskega dnevnika iz rok Založništva tržaškega tiska oz. SKGZ prešlo v roke zadruga, v katero se sme včlaniti vsak pripadnik slovenske narodne skupnosti v Italiji. Na podoben način bi morali preurediti tudi družbeno gospodarstvo, kolikor ga je pač še bilo. Obvezo v tem smislu je na našo zahtevo ob ustanovitvi zadruga Primorski dnevnik sprejelo celotno predstavništvo slovenske manjšine. Žal je obveza ostala mrtva črka. K temu je najbrž nekaj prispevalo dejstvo, da se je na ustanovni občni zbor zadruga bolj šibko odzval tisti del manjšine, ki je bil dotlej od lastništva dnevnika najbolj odrezan. Sam sem se kmalu po tem umaknil iz politike.

oaze. To vprašanje je utemeljeno na primeru Saftijevega podjetja iz davčne oaze, Proteusa, ki se je kasneje kapitalsko vrnil v slovensko tranzicijo.

■ V kakšnem kontekstu?

● Proteus se pojavi 15 let kasneje, med leti 2000–2004, kot lastnik podjetja Auremiana, ki v Sloveniji prodaja umetna kolena zdravstvenemu sistemu, dobro služi in se umika regulativam. Auremiana se okoli leta 2007 združi z ostalimi podjetji z zdravstvenega področja v podjetje, ki se imenuje Mark Medical, ki je v lasti KB 1909, naslednice Kmečke banke, in torej naslednice Saftija. Drugi lastnik Auremiane pa je podjetje Vega Finanz. Vega Finanz iz Luksemburga pa je znan po tem, da je lastnik časnika Mladina skupaj s KB 1909. Hkrati pa Vega Finanz in Saftijev Proteus - oba iz Luksemburga - družita ista oseba, ki je bila pooblaščenca za upravljanje, to pa je Filippo Dollfus, ki ga v Italiji preganjajo zaradi korupcije in sodelovanja z mafijo in za katerega sam nekdanji prvi mož Saftija priznava, da je z njimi sodeloval pri ustanavljanju Proteusa.

Da gre prav za vrnitev stare strukture, kaže to, da je dolgo po propadu Saftija v Proteusovem podjetju Auremiana kot nadzornik sedel dolgoletni ključni mož Saftija Zuppin.

■ Zgodba se torej ni končala leta 1991?

● Zelo smo se motili, ko smo mislili, da se je s propadom TKB in Saftija zgodba z neznanim kapitalom končala. Nihče ni znal videti ali razumeti Saftijevo selitev v Gorico, Saftijev pohod po davčnih oazah in Saftijevo vrnitev iz davčnih oaz skupaj s KB 1909 v slovensko ekonomijo.

■ V kakšni obliki?

● Ta je zdaj dokazana za Proteus in Vega Finanz. Bili so dobavitelji medicinskih pripomočkov v Sloveniji. Tu sta dve zgodbi: Mark Medical, ki je za srčne opornice po prenapihnenih cenah iz slovenskega zdravstvenega sistema odnesel 200 milijonov evrov, in prej omenjena Auremiana, ki je bila pridružena Mark Medicalu in ima

»Nihče ni znal videti ali razumeti Saftijevo selitev v Gorico, Saftijev pohod po davčnih oazah in Saftijevo vrnitev iz davčnih oaz skupaj s KB 1909 v slovensko ekonomijo.«

svoje korenine v Saftiju. Mark Medical pa je, zaradi svoje lastniške strukture, manjkajoči člen, ki povezuje Safti in KB1909.

■ Kakšno vlogo so odigrali predstavniki tega sistema, ki so delovali v zamejstvu? So bili nemi slamnati možje, ali so imeli tudi aktivno vlogo?

● Na podlagi dokumentov, ki so v Arhivu Slovenije, sklepam, da je bilo več faz delovanja in vloge poverjencev iz zamejstva. V prvi fazi, takoj po vojni, so bili popolnoma pasivni, saj so nekdanji VOS-ovci – Niko Kavčič, Vidko Hlaj, Edo Brajnik - prevzeli celotno zgodbo vzpostavljanja ekonomije na Tržaškem. Mislim, da so bili Tržačani do osemdesetih let zvesti izvajalci in nikakor tudi kreatorji gospodarske politike na Tržaškem in Goriškem. Ta se je kreirala v Ljubljani. To pričajo vzporedne ali tako imenovane B-bilance za IRET ali ZTT, ki se najdejo v Arhivu Slovenije in ki so služile prikrivanju poslovnih dogodkov in toka denarja pred italijanskimi regulatorji in delom zamejskih Slovencev.

V osemdesetih letih pa začenja Saftijeva ekipa dobivati svojo pamet. In bolj kot so šla osemdeseta proti koncu, bolj je postajalo nejasno, kdo pravzaprav vleče poteze, pa čeprav so bili še vedno povezani z Ljubljano.

Izpričana je epizoda, ko se je denar z "avtonomnega računa" (Conto autonomo) selil na TKB, tam obrestoval in šel v Hafing Vaduz, offshore podjetje, za katerega je bil zadolžen in pooblaščen takratni direktor TKB. Ko UDV preiskuje, kaj se dogaja, ugotovi, da, kljub vsemu, najožji tržaški krog poroča o vseh transakcijah Zemljariču. Politični vrh v Sloveniji in vrh UDV v Sloveniji sta takrat že imela svojo pamet in v tej navezi so bili tudi izbrani Tržačani in Goričani.

Imam dokument iz leta 1989, iz katerega izhaja, da je Centralni komite Zveze komunistov Slovenije sprejel navodilo, da se čim več denarja umakne iz Slovenije in spravi v črne fondе - v podjetja in podružnice v tujini ali v davčne oaze. V kontekstu prej omenjene zgodbe o Proteusu lahko sklepamo, da je ožji krog iz Saftija igral relativno samosvojo igro, ki ni bila več splošno znana. In v tej zgodbi je ožja tržaška skupina prvič postala resnično pomembna, do te mere, da so se Tržačani, kot enakopravni igralci, koordinirali z Ljubljano.

■ A oni o tem niso nič vedeli, pravijo oz. beremo.

● Prej so nam govorili, da so to samo govornice in da si vse izmišljujemo, zdaj, ko imamo dokumente, trdijo, da dokumenti niso resnični. Mislim, da bolj kot to ponavljajo, nižja je raven njihove kredibilitnosti. Dokumenti dokazujejo, da niso bili nepomembni in da vse skupaj ni ravno tako, kot sami pričajo v javnosti.

»Dokumenti so popolnoma neraziskani, nihče vanje vsa ta leta sploh ni pogledal.«

■ Ko govorite o dokumentih: kje se hranijo, koliko so raziskani?

● Dokumenti so popolnoma neraziskani, nihče vanje vsa ta leta sploh ni pogledal. Ko sem se vpisoval v Arhiv, so bili tam pravzaprav navdušeni, da bo to gradivo nekdo sploh obdelal. Po 30 letih sem prvi videl praktično nedotaknjene dokumente, ki so shranjeni v arhivskem fondu AS 1931 - Republiški Sekretariat za notranje zadeve. V njem je vsaj 50 škatel, ki so direktno vezane na gospodarstvo, in od teh jih je verjetno kakih pet, ki so neposredno vezane na Trst. Gre na primer za dve operativni obdelavi, ki sta potekali deset let - "Kapital" in "Dro-

biž". UDV je spremljala prav vse, kar se je delalo na Tržaškem in Goriškem. Spremljali so tako natančno, da boste našli cele spiske posameznikov, ki so imeli odprte varčevalne račune na TKB in Kmečki banki: imena, priimke, zneske, pogostost obiska v banki.

■ Ko ste našli to gradivo, kakšna je bila Vaša prva reakcija?

● Kot ekonomist sem bil šokiran, ker nisem mislil, da gre za takšne dimenzije. Predstavljal sem si, da je imel Safti politično kritje, da je delal po neki svoji pameti in v nekem tihem dogovoru z vrhom italijanske politike. Nisem pa si mogel zamisliti ali postaviti tezo, da so bili izvedeni tako strukturno zapleteni finančni inženiringi z davčnimi oazami, slamnatimi lastniki, vzporednimi bilancami itd. Niti si nisem mogel predstavljati, da je bila ilegalna dejavnost, ki se je prelivala v legalno, tako močna in vztrajna. Dokument za dokumentom je šokanten, zato toplo priporočam vsem, ki bi radi videli, kaj se je pravzaprav dogajalo, da gredo v arhiv, sežejo po tem gradivu in si ga ogledajo.

■ Kako odgovarjate tistim, ki pravijo, da omenjeni dokumenti v bistvu nakladajo?

● To je skoraj noro, zakaj bi UDBA sama sebi ponarejala dokumente? To je enostavno absurd. Da bi se UDBA lagala sebi? Saj tega ni potrebovala, bila je tajna policija totalitarnega sistema in ne opozicija komunistični partiji. Najdete sicer tudi napačne informacije, ponekod so kaj narobe razumeli, niso videli celotne dimenzije problema, najdete tudi napačna imena, vse to je res. So pa nekatere zgodbe pokrite čez dolgo obdobje, poročila se izboljšujejo, napake se zmanjšujejo.

Tudi s tega vidika težko verjamem, da so ponarejali poročila, saj so imeli nalogo, da skrbijo, da se ti "frajerji" na Goriškem in Tržaškem ne umikajo kontroli. Našli boste dokumente, ki so direktno izšli iz podjetij, recimo vzporedne oziroma tako imenovane B-bilance podjetij ZTT ali IRET, našli boste celo dokumentacijo, ki jo je italijanska finančna straža zaplenila IRET-u, udbovci so jo "našli" in odnesli v Ljubljano.

Napačno bi bilo misliti, da gre za poročila veseljakov, UDBA je bila marsikaj, samo veseljaki, ki bi svojim partijskim šefom ponarejali poročila, res niso bili.

■ **V kakšni smeri boste nadaljevali svoje raziskovalno delo?**

● Prvič sem detektiral črni fond, to je Proteus, ki je nastal konec osemdesetih let in se, preko istih akterjev, vrnil v slovensko tranzicijo. Gre za prvi primer, ko imam v celoti rekonstruirano zgodbo. Rad bi rekonstruiral še več takih zgodb. Računam, da bom še našel dokumente in da bo še kdo kaj povedal. In seveda, da bomo na koncu imeli popisano pravo naravo slovenske ekonomske zgodovine od leta 1945 do leta 2016. Če se danes kregamo, kakšna je naša zgodovina, se o ekonomski zgodovini nimamo kaj kregati, ker ni sploh popisana.

■ **Vaš večer v Trstu je sprožil kar nekaj odzivov ...**

● Presrečen sem bil, ker sem videl, da je tema, ki je po moji oceni zelo pomembna in nedorečena, ponovno zaživela. In mislim, da smo jo pet-pred-

-dvanajsto ponovno izvlekli na plan, preden umre. Ob odprtju arhivov imamo priliko, da dokončno vsi skupaj rekonstruiramo zgodovino. Tudi če so bili nekateri odmevi mestoma prav divji, so mi bili zelo všeč, ker nekdo je to prebral, videl je, da obstajajo dokumenti, in mogoče bo povedal še svoj del zgodbe. Trst in Gorica ne bosta imela več uradnih razlagalcev zgodovine, v Arhivu Republike Slovenije so dokumenti, ki vse razložijo. In to je dobro.

»UDBA je bila marsikaj, samo veseljaki, ki bi svojim partijskim šefom ponarejali poročila, res niso bili.«

■ **Kaj pa pove ta zgodba o slovenski tranziciji?**

● Da je bila popolnoma sprevržena in da smo imeli v bistvu ves čas vzporedno ekonomijo, torej paralelno

ekonomsko politiko, ki je omogočala, da so se finančna sredstva iz črnih fondov vračala v tranzicijo. Ta je omogočala, da so ene mreže preživele, čeprav naj bi jih ne bilo več. Navezava med Trstom, Gorico in Ljubljano je močna, ker je ostal kapital. →

Slovenija, moja (poslovna) dežela

Holding KB 1909 je že dalj časa prisoten v Sloveniji. Za razjasnitev nekaterih povezav s sedanjim stanjem, ki jih navaja v intervjuju Rado Pezdir, vam predstavljamo seznam delniških vložkov goriškega holdinga v slovenska podjetja z nekaj pojasnili o tem, za katere družbe gre. Izbrali smo dva izhodiščna datuma. Prvi je 31. december 2013, drugi pa je zdajšnje stanje. Današnjo situacijo vam predstavljamo iz logičnih vzrokov: v pojasnilo je potrebno dodati, da KB 1909 (še) ni objavil letnega poročila za leto 2015. Drugi datum, zadnji dan leta 2013, pa smo izbrali zaradi tega, ker bolj ali manj sovpada z začetkom velikega »čiščenja« slovenskega bančnega sistema, ki je prinesel precejšnje spremembe takratnega statusa quo. Dokapitalizacija bank z davkoplačevalskim denarjem je predvidevala tudi prenos terjatev teh bank

do najbolj zadolženih podjetij na slabo banko, ta pa je imela nalogo, da »podedovane« slabe terjatve proda na trgu.

Nekaj podjetij, v katerih je imel tudi KB 1909 pred slabimi tremi leti svoj delež (pa čeprav majhen), je danes v stečaju, dolgovi, ki so jih ta podjetja imela do bank, pa so šla na slabo banko. Iz nekaterih drugih podjetij, kot je razvidno iz tabele, se je KB 1909 umaknil. Poglejmo vsekakor nekaj ugotovitev, ki izhajajo iz gornje tabele lastniških deležev. Družba Mark medical d.o.o je bila še nedavno najpomembnejša družba in najdonosnejša investicija holdinga KB

»Nekaj podjetij, v katerih je imel tudi KB 1909 pred slabimi tremi leti svoj delež (pa čeprav majhen), je danes v stečaju.«

← ■ Torej govorimo o sedanjosti?

- Govorimo o letu 2016, navsezadnje je zgodba KB 1909 zgodba leta 2016 in KB 1909 se je pojavil v številnih epizodah slovenske tranzicije in nedavno v velikih podjetjih iz stare mreže.

■ Na kakšni točki je torej danes slovenska tranzicija?

- Trenutno so slovenski tajkuni v tranziciji, v letih 2008–12 jih je kriza precej prizadela, zdaj so si opomogli, uspešno korakajo do rekonvalescence mreže. Vsi ostali pa smo totalno zgrešili. Dejstvo je, da nas države, kot sta Češka in Slovaška, prehitevajo v razvoju in to ne bi smelo biti normalno.

■ Vam je raziskovanje o teh temah povzročilo kakšno težavo?

- Absolutno nobenih težav ni. Je pa tudi res, da sem prve prave odzive dobil šele po predavanju v Trstu. V Sloveniji se te zgodbe popolnoma ignorirajo in zadovoljen sem, da se je zdaj vendarle pokazal neki interes, saj je sicer že vse skupaj zgledalo brezupno. Celó tako brezupno, da sem že resno razmišljal, ali ima pisanje o tem sploh še kakšen smisel. 🙄

Udeležbe v slovenskem gospodarstvu na dan 31. 12. 2013 in danes

Podjetje	Delež 31. 12. 2013 (v %)	Knjigovodska vrednost (v evrih) - 31. 12. 2013	Današnji delež (v%) - okt. 2016
Distriest d.o.o.	80,39	4.910.714	100%
Mark Medical d.o.o. (Sežana)	21,00	889.286	0%
Actual IT d.d.	26,23	2.400.000	26,23 (31. dec. 2015)
Mip d.d.	2,035	0	družba je danes v stečaju
Hranilnica in posojilnica Vipava	5,15	121.989	/
Kraški zidar d.d	6,74	630.000	družba je danes v stečaju
Protej d.o.o.	2,84	1.278.600	/
Istrabenz	16,32	499.992	0%
KDD d.d.	14,03	1.642.317	9,01% (polletje 2014)
Deželna banka Slovenije	4,89	2.471.218	/

Vir: letno poročilo družbe KB 1909 za leto 2013 in letna poročila drugih družb.

/ - podatek za današnje stanje ni znan oziroma ni razkrit (KB 1909 še ni objavil letnega poročila za leto 2015)

1909 v matici. V slovenskih medijih se je to podjetje v zadnjih letih pojavljalo in zbujalo pozornost, ker je država od njega kupovala proizvode, ki so bili precej dražji od konkurenčnih. Od leta 2003 do danes je Mark medical d.o.o.

v Sloveniji samo z javnimi institucijami in družbami v lasti države sklenil posle za 213 milijonov evrov, v največji meri z ljubljanskim in mariborskim kliničnim centrom ter z ortopedsko bolnišnico Valdoltra. Mark medical d.o.o. je danes v ➔

celoti v lasti matične Mark medical s.p.a. s sedežem v Štandrežu, ta pa ni več del skupine KB 1909. Goričani so svoje farmacevtsko podjetje 4. decembra lani prodali italijanskemu poslovnemu partnerju Svas biosana iz Neaplja. A vrnimo se v Slovenijo: KB 1909 je bil neposredno del lastniške strukture slovenske »podružnice« Mark medical s sedežem v Sežani do 11. marca lani. Do dobrega tedna pred tem (3. marca 2015) je bila med delničarji slovenske hčerinske firme Mark medical z 19 odstotnim deležem tudi luksemburška Vega financ, ki jo Pezdir omenja v intervjuju. Po teh izstopih je od marca lani edini delničar sežanskega Mark medicala njegovo matično podjetje iz Štandreža (in danes posledično družba iz Neaplja).

Vega financ se je v zadnjih letih pojavljal še v dveh družbah iz gornje tabele. V Distriestu, sežanskem podjetju, ki je večinski lastnik tednika Mladina, je bil – tako kot v podjetju Mark medical – lastniško prisoten do 11. marca lani. Izstop iz Distriesta so izvedli torej istega dne kot izstop iz podjetja Mark medical d.o.o. Vega financ pa je z manjšim deležem še prisotna v Klirinško depotni družbi (KDD). KDD je na slovenskem finančnem trgu dokaj pomembna institucija, saj vodi centralni register imetnikov vrednostnih papirjev. Od 18. marca letos je delež družbe Vega financ v KDD 3,85 odstotkov, pred tem je bil večji. Leta 2014 je namreč luksemburško podjetje vstopilo v KDD z 8,62 odstotki. K temu velja še pripisati, da je bil leta 2014 pri nakupu deleža v KDD zastopnik Vega financ Filippo Dollfus, človek, o katerem se je v zadnjih tednih tudi pri nas veliko govorilo. KB 1909 je v zadnjih letih tukaj sicer zmanjšal svoj delež, v organigramu KDD pa je predsednik KB 1909 Boris Peric predsednik nadzornega sveta. Pri Distriestu, ki smo ga prej omenili, je KB 1909 danes edini delničar, nad celotnim deležem pa je vpisana zastavna pravica s prepovedjo odtujitve. Ta ukrep je od sodišča zahtevalo podjetje Liko industrija zaradi dolga v višini 1,1 milijona evrov.

Med manjšimi naložbami, ki jih je v preteklosti imel KB 1909, gre izpostaviti Protej in Istrabenz. Začnimo s prvim. Protej so ustanovili menedžerji podjetja ACH, enega od slovenskih gospodarskih velikanov, z (uresničenim) namenom

menedžerskega prevzema. Zgodba, kot dober del slovenskih prevzemniških zgodb, ni imela prijetnega konca. Skrb za prezadolženi ACH in za neodplačane dolgove je prevzela slaba banka. KB 1909 je v lastniško strukturo Proteja vstopil leta 2012, ko so bile težave s prezadolženostjo ACH že dokaj znane, in bil tukaj med manjšimi delničarji.

KB 1909 je bil nekaj časa lastniško prisoten še v enem od (nekdanjih) slovenskih velikanov, v Istrabenzu, podjetju, ki je najprej deloval v naftni industriji in je po lastniškem vstopu in menedžerskem prevzemu Igorja Bavčarja postopoma iz te panoge izstopil in se usmeril v turistično dejavnost. Tudi v tem primeru gre za zgodbo z dokaj nesrečnim koncem. KB 1909 je tudi v Istrabenz lastniško

vstopil decembra 2012 s 16-odstotnim deležem. Ob Istrabenzu je goriški holding bil med družbeniki v še nekaterih obmejnih gospodarskih realnostih z manjšimi vložki. Tukaj sta med bolj znanimi novogoriški Mip in sežanski Kraški zidar (oba sta danes v stečaju).

»Lani so poročali o rubežu družbenih prostorov v Gorici, ki ga je izvedla NLB, ker ji KB 1909 ni plačala dolga v višini 1,3 milijona evrov.«

Nazadnje gre omeniti še vzajemni odnos med KB 1909 in največjo slovensko banko NLB. Lani je slovenski novinarski oddelek Rai poročal o rubežu družbenih prostorov v Gorici, ki ga je izvedla NLB, ker ji KB 1909 ni plačala dolga v višini 1,3 milijona evrov. Pri goriškem holdingu so takrat dejali, da so v celotni zgodbi pravzaprav oni pravi oškodovanci. NLB naj bi jim bil dolžen 8 milijonov evrov. Gre namreč za terjatev, ki jo je NLB Interfinanz prodal Goričanom, a je KB 1909 ni mogel naknadno unovčiti, ker je bila neizterljiva. Peric je za Il Piccolo komentiral, da gre pri tem sporu za »kreganje med znanci«. To pravzaprav drži, saj je donedavna šlo za neke vrste navzkrižno delničarstvo. KB 1909 je pred splošno dokapitalizacijo slovenskih bank decembra 2013 imel v lasti prgišče delnic največje slovenske banke (šlo je za zanemarljiv delež), NLB pa je bil po razpoložljivih podatkih, ki se nanašajo na konec leta 2014, družbenik z deležem 3,55 odstotkov vseh delnic oziroma 6,04 odstotka rednih delnic (tistih, ki prinašajo glasovalno pravico). Nekdanji funkcionar pri NLB Jurij Detiček (bil je nadzornik NLB in nekdanji predsednik uprave hčerinske Adrie Bank) je bil na lanski skupščini delničarjev potrjen v nadzorni svet KB 1909. 🐾

Kako smo reševali Kmečko banko

Damijan Terpin

Nekaj mesecev pred uvedbo komisarske uprave v Kmečki banki, je bil v njen upravni odbor imenovan tudi moj stric Ivan Terpin, nekako kot zastopnik tistega dela članov banke, ki niso pripadali goriškim levičarskim krogom okoli SKGZ in SAFTI-ja. Po mojem je bil tja imenovan, tako kot nekateri njegovi predhodniki, bolj kot neke vrste figov list. Omenjeni krogi so bili namreč formalno, posredno ali neposredno, večinski lastniki Kmečke banke (menim pa, da niso bili tudi njeni dejanski lastniki). S tem da so v upravni odbor imenovali tudi enega ali dva iz "nasprotnega tabora", so hoteli pokazati, da je Kmečka banka nekako banka vseh Slovencev na Goriškem, kar pa ni bila.

Nekega jutra so torej tudi mojega strica poklicali na banko, kjer sta že bila komisarja, ki sta vsem članom uprave lastnoročno vročila sklep o uvedbi komisarske uprave,

ki ga je izdala Banca d'Italia, in o takojšnji izločitvi upraviteljev.

Stric mi je kot mlademu advokatu prinesel ta sklep, tako da sem bil med redkimi, ki ga je lahko sploh preučil. Nekaj dni kasneje, bilo je na nedeljo, je bil sklican

nekakšen neformalni zbor delničarjev Kmečke banke, na katerem je predsedujoči, komaj odstavljeni predsednik uprave dr. Mirko Primožič, vehementno udrihal po "fašistih", ki nam hočejo vzeti banko.

K razpravi se je oglasilo kar nekaj takih vročih glav, zadevo pa je režiralo nekaj pametnih oz. previdnih ljudi iz kroga večinskih lastnikov banke, ki so se dobro zavedali, da so jo tokrat fino zakuhal in da je verjetno bolje poiskati v manjšini soglasje, da se lahko skupaj postavimo v razmerju do Banca d'Italia in rešimo, kar se sploh še rešiti da. Med razpravo sem

tudi sam posegel, tudi zato ker sem bil med redkimi prisotnimi, ki so poznali vsebino sklepa Banca d'Italia: v njem so bile navedene neizterljive terjatve banke, ki je denar posojala podjetjem, večinoma iz kroga SAFTI-ja, ki sicer niso imela nobenih pogojev, da bi od banke pridobila kakršenkoli kredit, oz. še marsikateremu "prijatelju od prijateljev". Prav tako je pisalo, da je uprava banke prepletena s člani uprav oz. z lastniki podjetij, ki so bila vzrok za uvedbo same komisarske uprave. Pravkar odstavljenemu predsedniku Kmečke banke sem torej predlagal - če res misli, da so navedbe iz sklepa o uvedbi komisarske uprave res samo sad "hudobnih fašistov", ki nam hočejo vzeti banko -, da člani banke zoper ta (upravni) sklep sprožimo pritožbo na Upravnem sodišču (TAR) in dokažemo, da gre le za izmišljene trditve tistih, ki nam hočejo banko vzeti.

»Kmečka banka je denar posojala podjetjem, večinoma iz kroga SAFTI-ja, ki pa niso imela nobenih pogojev, da bi od banke pridobila kakršenkoli kredit.«

Ko sem to povedal, so oni prej omenjeni pametni in previdni ljudje ugotovili, da nima smisla, da še naprej nadaljujejo z burko o "ubogih dobrih Slovincih in hudobnih Italijanih fašistih", pač pa da je bolje, da nekaj skupaj

naredimo, da rešimo banko pred likvidacijo. Imenovan je bil petčlanski Odbor delničarjev Kmečke banke, ki mu je predsedoval odv. Peter Sanzin, njegovi člani pa so bili senator Darko Bratina, podjetnik Hadrijan Corsi, bančnik dr. Karlo Devetak in podpisani. Združenje delničarjev smo tudi formalizirali z notarskim aktom, vanj pa nismo dovolili nobeni od oseb ali zastopnikov podjetij, ki so bili v omenjenem sklepu Banca d'Italia navedeni kot krivci za polom banke. Sklep Banca d'Italia je seveda postal pravno-močen in kar je v njem zapisano, predstavlja danes

tudi uradno verzijo o tem, kdo je povzročil komisarsko upravo. Vsakdo si lahko tam pogleda, kateri ljudje in katera podjetja so krivi, da smo izgubili samostojnost banke.

V omenjenem Odboru sem se celi dve leti več videval z odv. Sanzinom kot z mojo družino. Vesel sem, da sem imel čast in možnost tako tesno sodelovati z njim, ker se je izkazal (kar sem sicer že vedel) kot odličen odvetnik, ker sem ga sicer le bežno poznal, pa me je presenetil tudi kot sijajna oseba in pravi gospod.

Najbolj mi je ostal v spominu sestanek na Uradu za nadzor (Ufficio di vigilanza) na Banca d'Italia v Rimu pri takratnem vodji dr. Bianchiju, ki nam je med drugim očitil, da smo zadnjih 20 let imenovali vedno ene in iste ljudi v upravni odbor, predvsem pa da smo člani banke vedno odobrili po njegovem mnenju prirejene bilance. Hadrijan Corsi, ki je sicer zelo umirjena in uglajena oseba, takšnega očitka kot dolgoletni član banke ni prenesel in je dr. Bianchija preprosto vprašal, kdo je opravljal nadzor nad upravo in poslovanjem Kmečke banke če ne njegovi inšpektorji, saj so delničarji na občnem zboru dobili le vpogled v bilanco, niso pa imeli, z razliko od nadzornih inšpektorjev Banca d'Italia, nikakršne možnosti, da se seznanijo tudi z vso ostalo dokumentacijo, ki je podlaga za sestavo bilance. Dr. Bianchi je takrat obmolknil in ker ni znal drugače opravičiti svojih izjav, nam je pač zabrusil, da bodo banko likvidirali. Odgovorili smo mu, da se ponovno srečamo na skupščini, kjer bomo videli, kako se bo končalo. Senator Bratina se je nato z njim zadržal še nekaj časa na samem; domnevam da zato, da mu razloži kakšne politične posledice bi lahko imela likvidacija Kmečke banke. Odv. Sanzin me je kasneje opozoril, da pravzaprav od konca sestanka nisem še spregovoril niti besede, pa čeprav je minilo že več kot dve uri: bil sem namreč povsem šokiran, saj si nisem mogel predstavljati, da bi banko lahko kar tako izgubili.

Nakar je prišla nova rešitev, Banca d'Italia je naložila, naj v Kmečko banko vstopi večja banka z znanjem in kapitalom, predvsem pa zaradi nadzora, ker "nam" pač niso več zaupali. Kljub temu da smo iskali (sicer ne vsi z enakim zanosom) sodelovanje z južnotirolsko Sparkasse, so nam naposled vsilili banko iz Bologne.

Prvi občni zbor banke po komisarski upravi je pa potekal po tipičnem zamejskem scenariju.

KB Center v Gorici

V omenjenem petčlanskem Odboru članov smo se dogovorili o sestavi novega upravnega sveta banke, ki naj bi odražal duh sodelovanja, ki se je razvil v Odboru članov (da ne bo nesporazumov, sam nisem bil med kandidati). Vsi smo bili namreč prepričani, da lahko samo enotni kaj dosežemo in smo tudi dosegli, saj je bila Kmečka banka rešena in ni bila likvidirana kot TKB. Med samim občnim zborom pa je prišlo s strani takratnih dedičev Saffija, danes KB 1909, do veta na nekatera imena, saj v novem upravnem svetu banke niso hoteli dveh predstavnikov tako imenovanega demokratičnega tabora goriških Slovencev, pač pa kvečjemu le enega (figov list).

V zamejstvu je pač tako: kot je pred nedavnim v Primorskem dnevniku zatrdil dr. Dario Cupin, so nekateri veliki strokovnjaki, vrhunski menedžerji in izjemni gospodarstveniki (skoraj vedno z denarjem od drugih, bi dodal jaz). Ko nastanejo dolgovi in težave, smo naenkrat vsi enotni in vsi skupaj rešujemo, kar se rešiti da. Ko pa se dolgovi poplačajo in težave rešijo, eni in isti začnejo spet z standardno politiko izključevanja in preglasovanja. Tako je bilo pri Kmečki banki in tako tudi pri reševanju Primorskega dnevnika, kjer sem tudi sodeloval (seveda vedno zastoj).

Upam, da podobnega ponovnega "sodelovanja" ne bo spet treba v zvezi s tem, kar je od tako imenovanega družbenega premoženja sploh še ostalo, sicer se mora t.i. demokratični tabor v zamejstvu enkrat za vselej vprašati, če lahko gre osel tudi trikrat na led. 🐾

Novi glas – 20 let glas pluralnosti

B. S.

11. januarja 1996 je izšla prva številka Novega glasa. Čeprav sem bila še mlada, se spominjam napetega pričakovanja, radovednosti, prvega listanja svežega zamejskega časopisa z novo privlačno grafično podobo. Še se spominjam občutka, da je en del zamejske skupnosti takrat obrnil stran ... zgodovine.

Tednik Novi glas praznuje letos 20 let izhajanja. Kljub težavam, kljub metanju polen pod noge, na primer neodobravanja enega dela manjšine, nerazumevanja deželnih upraviteljev, kar konkretno pomeni: kljub krčenju javnih prispevkov, brez katerih tednik ne more živeti, je obstal in bogatil zamejski medijski prostor z glasom, ki je za to našo majhno stvarnost pomenil glas pluralnosti! Novi glas je že od prve številke dalje prevzel nase vlogo in poslanstvo svojih dveh predhodnikov.

Tako je v zadnji številki Katoliškega glasa 21. decembra 1995 zapisal tedanji urednik Andrej Bratuž:

»V skoraj polstoletni zgodovini je Katoliški glas odigral svojo izredno pomembno vlogo. Njegova prisotnost v naši slovenski primorski publicistiki je pustila za seboj vidno sled. Naš tednik je gotovo nadaljeval svetlo tradicijo katoliškega tiska na Slovenskem, ki ima za seboj že stare korenine

od Slomškovih časov dalje. Še posebej pa je vse to združil s pristnim primorskim duhom narodne obrambe na tem zahodnem in ogroženem delu slovenske zemlje. Vse to je Katoliški glas skušal v tem dolgem obdobju dosledno in odločno zagovarjati. Ob prehodu v Novi glas se bo vse to nadaljevalo in še okrepilo.«

Z istim datumom je izšla tudi zadnja številka Novega lista. V njej je Marko Vuk v osebnem spominu opisal 30-letno zgodovino tednika. V njem je poudaril pomen Novega lista:

»Ščasoma sem opazil drugačen pristop v Novem listu glede obravnave domačih in tujih problemov, ki se je razlikoval od prevladujočega enoumja v matični domovini. Značilni so bili za ta časnik dialoška odprtost ter politična in idejna širina, čemur je ostal zvest do danes. Menim, da je to trajen prispevek Novega lista v naporni gradnji skupnega slovenskega kulturnega prostora, ne glede na upravno-politične meje.«

Nekaj drobtinic iz zgodovine

A pojdemo po vrsti z nekaj drobtinic iz zgodovine. Projekt Novi glas je nastal iz dveh predhodnih tednikov: Novega lista in Katoliškega glasa.

Katoliški glas je nastal leta 1949, po ukinitvi tržaškega Tedna, kot nadgradnja dotedanjega goriškega tednika Slovenski Primorec.

»Teden« je nehal izhajati zaradi spora med tržaškim škofom Santinom in urednikom Andrejem Gabrovškom ob smrti Virgila Ščeka. Škof mu je odvzel dovoljenje za urejanje lista. Slovenski Primorec pa je bil tednik, ki je izhajal v Gorici že od leta 1945 z zelo jasno nacionalno in domoljubno usmeritvijo, a tudi ostro protikomunistično uglasen.

Uredništvo Katoliškega glasa, ki so ga izdajali slovenski duhovniki v Gorici pod okriljem Katoliškega tiskovnega društva, je bilo v Gorici. Prinašal je članke o verski, kulturni in tudi politični stvarnosti slovenske narodnostne skupnosti v Italiji, tudi

članke z ideološko protikomunistično vsebino, večkrat tudi v odkriti kritiki jugoslovanskih in slovenskih komunističnih oblasti in režima. Med njegovimi uredniki gre spomniti na Mirka Brumata, Stanka Staniča, Franca Močnika, Dušana Jakomina.

Novi list je začel izhajati v Trstu leta 1954 zaradi nesoglasij v takratnem demokratičnem taboru glede odnosov do komunističnih oblasti v Jugoslaviji. Pred tem je bil v letih 1929 in 1930 (po zaslugi njegovega ustanovitelja, časnikarja in politika Engelberta Besednjaka) eden zadnjih od fašističnih oblasti dovoljenih listov slovenske in hrvaške manjšine v Italiji. Medtem ko je pred vojno izhajal v Gorici, ga je leta 1954, v času, ko je Svobodno tržaško ozemlje prešlo pod Italijo, Besednjak zopet začel izdajati v Trstu. Novi list je izhajal sprva

»Katoliški glas in Novi list sta težko shajala. Brez sistematičnega financiranja in profesionalnega kadra je bilo njuno razvijanje praktično nemogoče.«

kot glasnik Slovenske krščansko socialne zveze, nato je – vedno ob poudarjanju samostojnega političnega nastopanja – zagovarjal prepričanja ustanoviteljev o vodenju »manjšinske politike, ki naj temelji na krepki narodni zavesti in dobrih odnosih z domovino«. Besednjakovo vlogo glavnega urednika je leta 1968 prevzel Drago Legiša, ki je bil od začetka že odgovorni urednik. Med pomembnimi sooblikovalci tednika gre spomniti na ugledno pero Franca Jeze.

V zakulisju Novega glasa

Jurij Paljk, odgovorni urednik od leta 2002

■ Pisati (članke) sem začel:

- Začel sem že zgodaj, saj sem pisal že za osnovnošolsko glasilo v Dobravljah in kasneje bolj pogosto za dijaško glasilo Iskre v Malem semenišču v Vipavi, kjer sem bil v zadnjih letnikih tudi urednik, v našem prostoru pa skoraj vse od prihoda v Trst leta 1978.

■ Kdo je bil moj mentor, po kom sem se zgledoval:

- Bilo jih je več, veliko sem se naučil od vseh, v srednji šoli gotovo prof.

Otmar Črnilogar, zahtevni dr. Anton Požar, najbolj pa me je zaznamoval dr. Drago Legiša kot urednik Novega lista prej in kasneje pri Novem glasu, zgledoval pa sem se tudi pri treh velikih Italijanih, ki so zame še vedno stebri dobrega časnikarstva, tudi danes: Montanelli, Boca, Biagi, zelo rad pa imam tudi ameriško šolo novega žurnalizma, kot sem tudi vedno vesel, ko dajo Nobelovo nagrado časnikarjem, ki so istočasno tudi dobri pisatelji.

■ Za vsako izdajo Novega glasa napišem povprečno ...

- Težko bi rekel, ker sem tudi zaradi majhnega števila sodelavcev prisiljen bolj »urednikovati«, se pravi, da moram veliko delati na tem, da imamo več zunanjih zapisov, uredniškega dela je dosti, se ga ne vidi, a ga je. Nisem pa nikdar štel, včasih sem jih odločno preveč, danes manj, pa ne vem, če je to dobro, neka mera mora biti.

■ Število zaposlenih poklicnih časnikarjev:

- Trije in polovično zaposlena publicistka: Iva Korsič, Danijel Devetak, Igor Gregori v Trstu in jaz.

■ Koliko uslužbencev še sodeluje in s katerimi nalogami:

- Nataša Gregori v Trstu in Gorici, sodeluje tudi z upravo, se pravi s Tiziano Zavadlav v Gorici, Majda Sibelija, ki s Katjo Ferletič oblikuje, Katja se posveča tudi reklamam in internetu, dejansko smo sedaj sredi prenove zaradi znanih težav.

Oba tednika – Katoliški glas in Novi list sta težko shajala. Brez sistematičnega financiranja in profesionalnega kadra je bilo njuno razvijanje praktično nemogoče. Zato in zaradi dozoritve nekaterih zgodovinskih in političnih razmer (npr. osamosvojitve in demokratizacija Slovenije, možnost bolj pluralistične porazdelitve finančne pomoči iz Slovenije s prispevki tudi za projekte iz nelevičarskega dela manjšine), se je začelo utrjevati prepričanje, da je napočil čas tudi za ambicioznejši medijski projekt in obenem premostitev določenih politično-ideoloških razlik. Vsaj leto pred izidom prve številke novega tednika so se začele konkretne priprave na združitev Novega lista in Katoliškega glasa. V projekt je bilo vpletenih veliko takratnih sodelavcev, predvsem pa sta v projekt verjela takratna urednika Drago Legiša in Andrej Bratuž ter starosta goriških duhovnikov

Kazimir Humar in predsednik Katoliškega tiskovnega društva Damjan Paulin. Kljub temu da rojevanje ni šlo brez porodnih krčev (saj so bili predvsem na tržaški strani tudi močni pomisleki nad združitvijo), so omenjeni – v trdnem prepričanju, da bo edino združitev zagotovila bodočnost in celo razvoj periodike katoliško-socialnega dela manjšine – porinili proces združevanja do cilja.

Novi glas izdaja zadruga Goriška Mohorjeva, ki je nastala zato, da bi pod isto streho združila več založniških projektov (izdajanje knjig, otroško revijo Pastirček in tednik). Pa tudi zato, da bi Novi glas ohranil avtonomijo v razmerju do drugih subjektov, nenazadnje do Cerkve, obenem pa nadaljeval tradicijo samostojnega katoliškega kulturnega delovanja, ki je bilo značilno že za časa ustanovitve in prvega delovanja Zbora svečenicov sv. Pavla. →

■ Število zunanjih sodelavcev, ki povprečno sodeluje pri vsaki izdaji:

- Težko bi rekel, koliko jih je, sam se nagibam k temu, da jih je čim več, žal mladih nimamo veliko, predvsem zaradi tega, ker imamo finančne težave. Več, kot nas je, lepši in bogatejši je naš tednik! In vsakemu sem hvaležen za sodelovanje!

■ Najtežje pri Novem glasu je ...

- ... dejstvo, da imamo občutek, da se za nas premalo zanimajo tisti, ki bi se morali. Bralke in bralce, naročnike in naročnice smo obdržali v teh težkih časih, manjka mnenjska podpora od zunaj, enostavno se na nas pozabi, ko to komu paše. To boli.

■ Mimo krize, ki jo doživlja, kakšen bi moral biti Novi glas v bodočnosti, v kakšno smer bi ga jaz razvil:

- Sam ga seveda ne razvijam, saj gre za skupno, timsko delo. Smo na razpotju, na katerem se nahajajo vsi časopisi, po eni strani moramo delati časnik za tisk, po drugi strani skrbeti za kolikor toliko dobro prisotnost na svetovnem spletu. Nihče noče povedati na glas tega, kar bom povedal sedaj: To je smrt za časopise. To vemo vsi, če tega časnikar ne prizna, se spreneveda. To sta dva različna medija in tu seveda, tudi zaradi pomanjkanja sredstev, šepamo. Upam, da bomo prihodnje leto vsaj malo posodobili prisotnost na spletu. Predvsem pa bi si želel, da bi v svoje vrste spet lahko pripeljali mlade ljudi, ki bi pri nas stopili na pot poklicnega časnikarstva. Mladi prinašajo ideje, nova vedenja in videnja, a to je vezano na finančna sredstva. Tudi novi zakon za medije, ki je bil izglasovan, je za nas še neznanka. V tem času pa moramo vztrajati, vztrajati in vztrajati, biti zvesti demokraciji, slovenstvu, krščanstvu, temu, kar je zapisano v naši ustanovni listini. In sodelovati z drugimi, se ne bati tega, da smo za druge majhni in za nekatere nepotrebni! 🙌

» Vsako stvar se da narediti bolje, drži, a tu smo, vztrajamo, včasih je bil čudež, da smo sploh izšli.«

■ Najbolj naporen dan v tednu je:

- Običajno ponedeljek in za njim pride torek, ko gremo v tisk. Da, to sta dva najbolj naporna dneva, tudi zato, ker moramo včasih ob ponedeljkih in torkih dobesedno spremeniti časnik, zaradi novic, a tudi zaradi tega, ker določenih zapisov, za katere smo zmenjeni, ne prejmemo do termina, ko ne moremo več spreminjati, saj ima vsak časnik dobro in slabo lastnost, ki je v tem, da mora vedno iziti.

■ Odlike Novega glasa:

- Težko bi sam rekel, naj povedo drugi. Zavedamo se svojih meja, tudi možnosti, ki jih imamo, pa vendar sem še prepričan, da pišemo v duhu krščanstva, demokracije, svobodoljubja in slovenstva, to! Vsako stvar se da narediti bolje, drži, a tu smo, vztrajamo, včasih je bil čudež, da smo sploh izšli.

← 20-letna hoja do današnje ... krize

V ustanovni listini tednika je zapisano, da se mora držati treh temeljev: ohranjanja, gojenja in širjenja slovenske besede in samobitnosti, zvestobe svobodoljubni in demokratični misli, vse pa naj bo prepojeno s krščanskim etosom. Uredništvo se je teh smernic v svojem 20-letnem delovanju vedno držalo. Najprej pod vodstvom odgovornega urednika Draga Legiša in glavnega urednika Andreja Bračuža, nato pred trinajstimi leti z glavnim urednikom Jurijem Paljkom.

Kot so ob začetku letošnjega leta v jubilejni številki Novega glasa zapisali številni pričevalci takratnega združevanja in sooblikovalci tednika, je projekt omogočil profesionalni pristop do informiranja in kadrovanje novih poklicnih časnikařev: okvirno je sedaj vsaj 9 poklicnih časnikařev, ki so svoje usposabljanje dokončali pri Novem glasu, trenutno so pa zaposleni drugje. Tistih, ki so s sodelovanjem pridobili publicistično izkaznico (kar je prvi korak na poti profesionalnega usposabljanja časnikařev), pa je še veliko več. Novi glas pa je predvsem zagotovil ohranjanje pluralnosti in različnih pogledov na zamejsko in širšo stvarnost. V njem se prepoznava širok del slovenske zamejske narodnostne skupnosti – predvsem tiste katoliško usmerjene, pa tudi liberalno ali socialdemokratično z nacionalno/domoljubnimi vrednotami. Šlo je dejansko za prvi in edini resnejši poskus združevanja oziroma racionalizacije moči v zamejstvu – vendar zaradi tega projekt nikoli ni bil nagrajen, nasprotno. Od leta 2012, ko je prišlo do klestenja prispevkov iz postavke vsedržavnega zakona financiranje tiska, je Novi glas izgubil 40.000 evrov, v primerjavi z letom 2013 pa za več kot 100.000 evrov, obenem pa je bila zadruga – kot se je takrat pritožilo njeno vodstvo – izključena iz vseh razpisov, iz katerih bi lahko morda pridobila dodaten denar. Isto leto je namreč tudi Republika Slovenija iz neznanih razlogov »kaznovala« Zadrugo Goriška Mohorjeva in ji odščipnila za več kot 40.000 evrov v primerjavi z letom 2011.

Pod takimi pogoji tudi varčevalni ukrepi in posegi za znižanje oziroma optimizacijo stroškov v višini 20.000 evrov niso več mogli preprečiti drsenja zadruga in z njo tednika (ter ostalih založniških projektov) v strukturno krizo.

Spomladi letos je tako takratni predsednik Zadruga Peter Černic ob 78.000 evrov izgube napovedal krizno stanje in odpuščanja uslužbencev. Do slednjega sicer (še) ni prišlo, potem ko je vodstvo Zadruga prejelo zagotovila o dodatnem prilivu (enkratne) finančne pomoči.

Iz krize pa zaenkrat ni videti izhoda. Tudi poleti obljubljena finančna injekcija deželnih prispevkov (če in ko bo do nje prišlo) ne bo rešila problema, ki je – kot rečeno – strukturne narave. Obljubljeni finančni prispevek bo namreč enkrat in bo rešil problem le za tekoče leto. Prihodnje leto bo kriza spet neizbežno počila. Predsednik Zadruga Peter Černic je pred poletjem odstopil, ker upravni odbor njegovega predloga sanacijskega načrta ni sprejel.

Situacija je torej zelo resna. Ne gre samo za ohranitev delovnih mest zaposlenih, pač pa za ohranitev glasu pluralnosti, za ohranitev glasu, v katerem se prepoznava en cel del naše manjšinske skupnosti, za ohranitev možnosti usposabljanja novih publicistov in časnikařev, ki bi drugje ne našli možnosti praktikantata. 🐾

V zakulisju Novega glasa – 2. del

*Peter Černic, do začetka poletja predsednik Zadruga Goriška Mohorjeva
Sicer član odbora Zadruga Goriške Mohorjeve ...
... od leta 2011 do začetka poletja 2016.*

■ **Koliko se je v zadnjih letih znižal javni prispevek za Novi glas iz zakona 38/2001:**

● Če primerjamo letošnje stanje s stanjem leta 2009 ugotovimo, da je prispevek ostal v letih približno isti, torej okoli 200.000 evrov.

■ **Koliko se je v zadnjih letih znižal javni prispevek Republike Slovenije?**

● Od leta 2009 do danes je RS znižala prispevek GM za 51.000 evrov. Radikalno nižanje se je zgodilo leta 2014, ko smo v enem samem letu prejeli 40.000 evrov manj. Takrat so to utemeljili kot posledico splošne gospodarske krize, čeprav moram povedati, da rezi niso veljali enako za vse ustanove. V istem kriznem letu je kdo dobil celo več, kar potrjuje, da so bile politične prioritete drugačne. Naj povem še, da ob nižanju prispevka RS smo doživeli tudi nižanje prispevka za tisk po zakonu 250/90 za dobrih 13.500 evrov.

■ **Kakšne rešitve ste predlagali kot predsednik Zadruga?**

● Iskal sem politično podporo v naši sredi, ker sem prepričan, ➔

← da obstoj medijskega pluralizma v manjšini ni le zadeva zadruga GM, ampak manjšine v celoti in brez alternativnega medijskega projekta tudi pluralnosti ni. Istočasno pa sem se s podporo odbora lotil upravnih rešitev. Tako se je začela notranja prestrukturacija in racionalizacija dela, nov popis delavnih obveznosti, usposabljanje uslužbencev za trženje, iskanje novih priložnosti za poslovanje Zadruga, revizija starih pogodb, krčenje stroškov, ki se je na koncu dotaknilo tudi poglavja osebja.

■ Kakšne so bile obljube?

● Obljub resnici na ljubo ni bilo dosti in še te so bile zmedene. Vtis, ki sem ga imel, je bil, da v manjšini ne ločimo strateških vprašanj od rutinskih zadev in da zato ne premoremo vizij za dolgoročni razvoj. Drugi občutek, ki me je stalno spremljal pa je bil ta, da Zadruga Goriška Mohorjeva ni nobena prioriteta oz. je prej moteči element, ki je postal še bolj moteč, potem ko je odbor začel posegati v samo delovanje strukture in se dotaknil tudi poglavja stroški dela.

»Zunanje politične podpore projektu časopisa in založbe ni in probleme se namerava reševati iz leta v leto.«

■ Zakaj ste odstopili?

● Zaradi dveh razlogov. Prvič sem ugotovil, da zunanje politične podpore projektu časopisa in založbe ni in da se probleme namerava reševati iz leta v leto. To pa pomeni, da si Zadruga za svoje preživetje mora pomagati sama. Vztrajati ob tako šibki politični podpori bi bilo sicer še možno, če bi imeli vsaj urejene delovne odnose med založnikom in odgovornim urednikom, kakor to predvideva obstoječa zakonodaja. Pripravljene

ne in na občnem zboru predstavljene uredniške smernice pa še na koncu junija niso bile podpisane, kar je bil jasen znak, da obstaja širši odpor do ureditve odnosov. To pa je drugi razlog.

■ Kaj se bo (na papirju) zgodilo z Novim glasom sedaj, ko je stopil v veljavo nov zakon za založništvo?

● Zadeva je še nejasna, potrebno je počakati na vladne odloke, a izhajajoč iz zakonskega besedila

mislim, da bo zelo verjetno potreben preustroj notranjega računovodstva, morda bo potrebno tudi ločiti knjižno dejavnost GMD in tiskanje Pastirčka od časopisne dejavnosti, zato da bo zadruga lahko deležna prispevkov, ki naj bi bili vsaj na papirju višji od sedanjih. Morda se bo morala zadruga spremeniti v zadrugo novinarjev, a vse je še ovito v meglo in verjetno so drugi boljše informirani kot jaz.

■ Kaj se bo dejansko zgodilo z Novim glasom sedaj, ko je stopil v veljavo nov zakon za založništvo?

● To je izziv za nov odbor, ki bo izvoljen na naslednjem občnem zboru.

■ Odlike Novega glasa?

● Poročanje o dogajanju v katoliških krogih in pa jezik.

■ Mimo krize, ki jo doživlja, kakšen bi moral biti po Vašem Novi glas v bodočnosti, v kakšno smer bi ga Vi razvili?

● Moje ideje so bile precej jasne. Novi Glas naj bi postal tisto, kar je bil Slovenski Primorec med leti 1945-47: časopis, ki je iz 4 temeljnih vrednot, kot so svoboda, slovenstvo, krščanstvo in demokracija, tedensko gradil politično alternativo za danes široki čezmejni prostor, ki od Alp do Jadrana znova potrebuje smernice za vsestranski vzajemni kulturni, gospodarski in družbeni razvoj. 🐦

„Naša razmišljanja, prepričanja, stališča, miselnost in naravnost, so ključni za uspeh“

Anka Peterlin

Omag. Ireni Deželak se na Slovenskem predvsem v zadnjih letih vse pogosteje sliši: gre za prototip uspešne mlade Slovenke, ki v vsem, kar dela, krepko presega povprečnost. Njena dolga pot izobraževanja zajema strokovne veščine iz različnih področij: ekonomsko-komercialnega, pravno-upravnega, pedagoško-andragoškega. Bogato znanje ji je bilo za izhodišče za prestižne poklicne uspehe: je namreč poslovna mednarodna trenerka, direktorica podjetja Academia uspeha II, dvakratna dobitnica prestižne nagrade »TOP 10 PREDAVATELJ« ter najvišje nagrade na Treningu Dale Carnegie. Ima tudi licenco Mednarodnega združenja coachev (ICF). Tej še mladi družinski ženi in materi treh otrok je poleg tega uspelo izvesti že nad 1500 predavanj, seminarjev, treningov, delavnic, sodelovanj na konferencah oziroma kongresih.

Prijetno je spoznati samozavestno in obenem humano Slovenko, ki jo cenijo tudi na mednarodni ravni. Irena Deželak ne štedi s pozitivnimi besedami in energijo in morda bodo tudi bralci Mladike dobili iz njenih besed spodbudo in kak nasvet tudi zase.

■ **Mag. Deželakova: predstavljate podobo uspešne, samozavestne ženske: kljub vašim "naravnim darovom" pa Vam vendar ni bilo vse kar dano na krožniku: koliko ste se morali potruditi za to, da ste postali uspešna strokovnjakinja in obenem priljubljena predavateljica, da vam ljudje zaupajo in se nad vami navdušujejo in gredo od predavanj vedno zadovoljni?**

● Moja poklicna pot me je najprej odnesla v bankirske vode, saj sem imela štipendijo v banki. Kmalu sem ugotovila, da me je formalni izobraževalni sistem opremil z veliko znanja, a za uspešno delovanje v poslovnem svetu je potrebno obvladovanje še mnogih različnih veščin (npr. komunikacije, motivacije, upravljanja s časom, sodelovanja z različnimi tipi osebnosti ...), ki nam lahko zelo pomagajo pri vsakodnevnem delu. Verjela sem, da so mnogo pametnejši in modrejši od mene vse to že zapisali. Od takrat dalje je moja usmeritev vseživljensko učenje – iz knjig, od

ljudi, iz različnih situacij. Zame je dan izgubljen, če se nič novega ne naučim in če se ne nasmejim. Že v šoli sem vedno rada prenašala svoje znanje ter sošolcem pomagala z inštrukcijami, potem

pa je naključje nanese, da so na Gea college rabili nekoga, ki bi nadomestil predavatelja, ki je odšel v tujino. Tema o veščinah vodenja ljudi mi je bila poznana saj sem takrat vodila 170 sodelavcev in sprejela sem izziv. Odzivi slušateljev so bili zelo lepi, jaz pa sem spoznala, kaj je mislil gospod, ki mi je pred dvajsetimi leti rekel: »Tvoje globoko bistvo je skrito v dajanju.« Odkrila sem svoje poslanstvo, svojo strast. Dajanje oziroma prenašanje znanja.

Vzporedno s svojo službo sem 8 let popoldan in ob koncih tedna predavala po vseh koncih Slovenije in tudi na Hrvaškem. Če zdaj pogledam približno 20 let nazaj se moram strinjati z vami – ni bilo dano na krožniku – potrebno je bilo vložiti veliko časa, volje, prevoziti veliko kilometrov, se udeležiti veliko seminarjev, da danes, tako kot pravite, ljudje s srečanj z menoj odhajajo zadovoljni.

■ Kako vam uspe na predavanjih tako približati znanja vsem slojem poslušalcev? Ali ima to dejstvo kaj opravka s tem, da imate nasploh pozitiven odnos do vseh ljudi in da izžarevate do njih zaupanje?

● Mislim, da je svet enostaven. Vsi smo enaki. Preprost jezik doseže vsakega. Pri svojem delu ne uporabljam tujk in kompleksnih izrazov. Ljudem poskušam stvari približati skozi zgodbe. Potem pa sami potegnejo ven lekcije zase. Zavedam se, da vsak človek sliši tisto, kar hoče slišati oziroma mogoče še bolje tisto, kar je pripravljen v določenem trenutku slišati. Seveda pa pri izvedbi svojih predavanj upoštevam vsa spoznanja izobraževalne stroke in tako različne učne stile prilagajam raznolikosti udeležencev, upoštevam različne zaznavne kanale slušateljev in se trudim, da uporabljam raznovrstne tehnike prenosov znanj in ob tem ne zanemarjam pomena različnih inteligenc, ki jih imamo ljudje. Tole sem povedala preveč strokovno, na svojih predavanjih nikoli ne govorim tako zakomplicirano.

Pozitiven odnos do udeležencev je temelj mojega delovanja in zaupanje osnovna usmeritev. Praksa mi potrjuje, da ljudje to občutijo in cenijo.

■ Koliko pa je po vašem v življenju važno zaupanje, ki ga doživimo v lastni družini ali pa v poslovnem delovnem okolju (in koliko lahko na nas negativno vpliva nezaupanje)?

● Zaupanje vase dobimo na podlagi pozitivnih povratnih informacij od nam najpomembnejših ljudi. V otroštvu so to običajno starši in drugi člani naše primarne družine. Tako se opremimo z dobro popotnico za življenje. V poslovnem okolju imajo takšno vlogo naši nadrejeni. Lahko nam pokažejo, da smo cenjeni in upoštevanja vredni in s tem krepijo našo zavzetost za delo. Medsebojno zaupanje v delovnem okolju je kot lepilo, ki povezuje sodelavce.

Nezaupanje pa ima prav nasproten učinek na nas – ne glede na to, v katerem starostnem obdobju se nahajamo.

»Ljudje radi in prostovoljno gredo za nekom – vedno za tistim, ki ima dovolj samozavesti, da se izpostavi in je prvi med enakimi.«

■ Ali je po vaših izkušnjah za uspešnost v delovnem in osebnem življenju pomembna samopodoba, samozavest?

● Menim, da je celo zelo pomembna. Ljudje radi sledimo zmagovalcem. Ob njih se počutimo varne. Poglejte koga otroci v nižjih razredih osnovne šole izberejo za predsednika razreda. Točno tistega, ki izžareva in kaže največ poguma in samozavesti. Enako je v poslovnem okolju. Bistvo dobrega vodenja je sledljivost, kar pomeni, da ljudje radi in prostovoljno gredo za nekom – vedno za tistim, ki ima dovolj samozavesti, da se izpostavi in je prvi med enakimi.

■ Na predavanjih večkrat govorite tudi o čustveni inteligenci, ki je bila v preteklosti na delovnem mestu podcenjena. Polagalo se je važnost le na IQ in na obvladovanje lastnih čustev. Katere značilnosti pa so po vašem najvažnejše?

● Dokazano je, da lahko kar 80% uspeha na katerikoli področju pripišemo čustveni inteligenci! Povedano drugače: hladen razum in čista logika nista dovolj za doseganje dobrih rezultatov na dolgi rok. Empatija oziroma vživljanje v situacijo drugega človeka je nesporno najpomembnejša. Ob ljudeh, ki to znajo, se dobro počutimo, ker nas razumejo in počutimo se pomembni. V nekaterih poklicih kot npr. medicinsko osebje, vzgojiteljice, učiteljice, tisti, ki delajo s strankami, bi bilo dobro, da bi ljudi, ki želijo ta dela opravljati, prej preverili s testi čustvene inteligence ali so za delo z ljudmi primerni.

■ **Pravite, da imate radi vse ljudi. Kaj nasploh v njih najbolj cenite?**

● Ljudje se razlikujemo. Eni imajo radi procese, postopke, računalnike, ... Jaz imam zelo rada ljudi, saj se lahko od vsakega kaj naučim in zaupam, da smo vsi tukaj samo zato, da si medsebojno pomagamo in se podpiramo. Cenim človečnost, pripravljenost pomagati, radovednost, pozitivno naravnost, odprtost za spremembe, humor. Zelo cenim ljudi, ki niso zamerljivi, ki zmorejo prezreti ozirom odpustiti napake. Veličina človeka se po mojih merilih pokaže v odnosu do šibkejšega. Tam se pokaže, kako veliko je v resnici naše srce.

■ **Koliko pa je po vašem mnenju za uspeh in srečo pomemben odnos, ki ga imamo do življenja?**

● Odnos, torej naša razmišljanja, prepričanja, stališča, miselnost in naravnost, so ključni za uspeh. Odličen primer je moj poslovni partner iz Amerike, Kyle, s katerim nekajkrat na leto sodelujeva. Gospod, ki predava na vseh celinah sveta, je izjemen na svojem strokovnem podočju, v osnovnem življenjskem prepričanju pa zelo preprost. Njegov moto je: »I love my life!« Verjemite mi, da že skodelica kave v družbi takega človeka lahko polepša dan. Blagor njemu, ki je ves čas s seboj! Prav v najinih skupnih projektih sem se naučila, da na svoj odnos do življenja čisto zares lahko vplivamo. Saj se vendar sami odločamo, kaj bodo naša prepričanja in stališča. In prav to, o čemer največ razmišljamo, se tudi odraža v našem vedenju. Naše vedenje pa je vsem na očeh in na podlagi našega vedenja si ljudje ustvarjajo mnenja o nas. In potem želijo, ali pa ne, sodelovati z nami in uspeh potem sledi ali pa ne. Odvisno, kaj smo mi vložili v ta konkretni odnos. Tako smo zdaj spet na začetku – vse je povezano med seboj.

O sreči pa si ne upam govoriti, ker je preveč individualna. Vidim pa v praksi, da je za srečo ključno, da si blizu sebi in deluješ skladno s svojim svetom notranjih kvalitiet – lahko rečemo tudi vrednotami. Ko smo v harmoniji sami s seboj, usklajeni s tistim, za kar smo poklicani, da delamo. Beseda **poklic** v slovenščini lepo pove, kaj je bistvo našega delovanja – biti poklican za ... Potem je življenje lepše in lažje. Verjetno tudi srečnejše.

■ **Počitnice so za nami in začelo se je novo delavno leto. Kaj svetujete zaposlenim ljudem glede organizacije dela, aktivnosti (posebej težko je za družinske matere, ki morajo usklajevati vzgojo**

svojih otrok s službo, delom doma ... velikokrat imajo občutke krivde, ker vsega ne zmorejo ...). Kako naj se ljudje organizirajo, da bodo dobili tudi prostor za konjičke, za druženje ...?

Ali je sploh možno uskladiti uspešnost v poklicu, obenem pa poskrbeti za osebno življenje in kakovostne družinske odnose? Ali obstajajo strategije, ki pomagajo pri organizaciji časa; ali obstajajo metode, ki nam dovoljujejo kvaliteten skok na vseh področjih?

● Vsak oddih iz vrveža je priložnost, da naredimo lastno bilanco in pregledamo, kaj nas veseli. Da najdemo tiste stvari, ki nas polnijo same po sebi in nas ne utrujajo in izčrpajo. In prav to je ključna strategija za manj stresa v naših življenjih. Konkreten primer: ko nekaj MORAMO (npr. skuhati kosilo), je že samo zaradi besede »morati« naša psiha obremenjena, saj je dobila obveznost, in ne nekaj, kar je zabavno. Verjemite mi, lasten samogovor je zelo pomemben. Ko nekaj »moram«, je to obremenjujoče, lahko utruja in nekje na nezavednem sproža odpor.

Ne »moram« skuhati kosilo; »želim« si skuhati kosilo! Saj je to vednar priložnost, da bom nekaj časa skupaj z meni najdražjimi ljudmi. Čas za pogovor, za pozornost, priložnost za izražanje zanimanja

eden za drugega, za druženje ... To sproži v nas popoloma drugačno razpoloženje kajti vsaka stvar, ki si jo želimo, je bližje našemu srčnemu delovanju. Srčna frekvenca je znanstveno dokazano močnejša kot razumska (vir: HeartMath Institute – Stanford University). Vse stvari, ki si jih želimo, jih počnemo s srcem, in ker nas osrečujejo, jih počnemo lahkotneje. To pa pomeni manj stresa in večjo učinkovitost prav pri vsaki nalogi.

Svojim študentom nikoli ne dam »domače naloge« za utrjevanje znanja; vedno dobijo samo »domače veselje«. Ker želim, da jim je v veselje, jih prav na tak način tudi nagovorim.

■ **Ali vam sploh ostaja kaj prostega časa za konjičke, zabavo...? Čemu se radi posvečate in kako vam vse uspeva usklajevati?**

● Moje delo je moj hobi. Moja družina je moje sreča. To pretežno zavzema moj cel dan. Vsakodnevno družinsko življenje je zelo pestro ob vseh otroških obveznostih, zato je zelo pomembna organizacija in logistika. Tu se z mojem dopolnjujeva, izjemno dragoceni v vseh letih pa so bili tudi stari starši, saj če ne bi imeli tako predanega babi servisa, ne vem, kako bi zmogli. Prosti čas nam zapolnjujejo prijatelji in potovanja. Čas samo zase si ukradem vsaj enkrat na teden, če mi uspe dvakrat, sem že zelo vesela. Moja najljubša sprostitev so masaže, klepeti s prijateljicami, meditacije in delavnice osebnostne rasti.

■ **Kaj bi svetovali tistim, ki so zaradi vsega dela preutrujeni in pod stresom, ki so »pregoreli«? Kje morajo dobiti energijo?**

● Ko smo utrujeni, se moramo najprej spočiti. Potem pa bodimo pozorni, kako stvari delamo naprej: vse, kar delamo na silo in iz strahu, ima vedno za posledico stres in utrujenost. Ko delujemo iz zaupanja v življenje in v najboljši možni rezultat, je vse lažje. Če verjamemo, da je življenje boj, se bomo stalno boljevali – vsak dan na vsakem koraku, z vsakim človekom. In seveda to utruji in pregorimo. Če verjamemo in delujemo, kot da je življenje pesem, pa bomo že našli svoje note in po njih igrali.

Stara modrost pravi, da v življenju ne dobimo vedno tistega, kar si želimo, vedno pa dobimo tisto, kar rabimo. Menda zato, da osvojimo lekcijo na poti svoje osebnostne rasti.

»Če verjamemo in delujemo, kot da je življenje pesem, pa bomo že našli svoje note in po njih igrali.«

■ **Ali je učinkovitost komunikacije pomembna v osebnem in v poslovnih odnosih, v organizacijah? Ali dovolj vemo o njej, kako bi jo lahko izboljšali?**

● Izjemno, izjemno, izjemno je pomembna komunikacija prav v vseh odnosih. Večinoma mislimo, da o njej vemo dovolj, saj vendar vsi komuniciramo med seboj. A raziskave žal kažejo, da tudi do 80% težav v delovnih okoljih izhaja iz neustrezne komunikacije (Vir: Ken Blanchard, SIOK). Žal tudi vzroki za ločitve zakoncev večinoma navajajo razloge

nekvalitetnega komuniciranja. Različne tehnike komuniciranja niso umetnost. To so samo veščine, ki se jih lahko naučimo. Enako kot voziti kolo. Najprej bomo malo nesigurni, z vajo pa

bomo postali spretnjši. Osebnostno mi je žal, da ženski sistem ne vključuje kakšnih predmetov kot npr. »Reševanje konfliktov«. Veliko o tem, kako postati mojster komunikacije se lahko naučimo z opazovanjem tistih ljudi, ki so nam vzor na tem področju, vzamemo kakšno knjigo ali pogledamo na splet, kjer je ogromno praktičnih (tudi slikovnih ali v obliki filmov) prikazov in rešitev skoraj za vsako komunikacijsko zadrego.

Sama se zavedam, da je kvaliteta mojega življenja odvisna tudi od tega, kako se drugi ljudje počutijo v moji družbi. In z zgledno komunikacijo lahko veliko pripomorem k našim dobrim medsebojnim odnosom. In ko mi ne uspe, mi je v spodbudo, da se ponovno potrudim, tale lepi verz:

*»Ko hodiš, pojdi zmeraj do konca,
spomladi do rožne cvetice,
poleti do zrele pšenice,
jeseni do polne police,
pozimi do snežne kraljice,
v knjigi do zadnje vrstice,
v življenju do prave resnice,
v sebi do rdečice čez eno in drugo lice.
A če ne prideš ne prvič ne drugič
do krova in pravega kova,
poskusi
vnovič
in zopet
in znova.«*

(Tone Pavček)

Drobtinice o slovenskem govoru

O radijskem govoru

Manica Maver

Zgled za pravilno pisano besedo so nam večkrat tiskani mediji, v našem prostoru je to v prvi vrsti naš edini dnevnik, Primorski dnevnik. Za govorjeno besedo pa nam je zgled predvsem govor na Radiu Trst A. In tako kot javno mnenje večkrat kritizira Primorski dnevnik, češ da je jezik v časopisu večkrat nepravilen, tako je tudi govor na Radiu Trst A stalno na udaru.

Govor, ki ga slišim po tržaški radijski postaji, tudi mene nikakor ne navdušuje. Kot primer naj navedem branje novinarjev: njihovo branje večkrat ne upošteva pravorečne norme, tempo branja je prehitro, premori so zelo redki. Poudarki so večkrat nelogični in intonacija monotona. Zaradi hitrega branja brez premorov, se bralci zatikajo.

Tako podajanje novic je za poslušalca zelo neprijetno in zaradi tega je njegova pozornost bolj usmerjena na način kot vsebino povedanega.

Zavedam se, da novinarji stalno tekmujejo s časom, delajo pod stalnim pritiskom in nimajo časa, da bi se pripravili na branje novice pred mikrofonom. Prav tako morajo časnikarji v vsako novico, ki jo pripravijo za radio, strpati čimveč informacij v čimkrajši čas.

In vendar se mi zdi, da bi se dalo situacijo izboljšati, če bi novinarje prej usposobili za branje pred mikrofonom. Naj povem, kako poteka usposabljanje govorcev na radiu RTV Slovenija: najprej ima govorec preizkus, preko katerega se določi dolžino in zahtevnost izobraževanja, ki ga bo moral opraviti. Po enem semestru je vmesna avdicija: govorec

naredi posnetek, ki ga nato posluša komisija fonetičarjev, mentorjev ter šefov uredništev, ki so poslali kandidata na izobraževanje. Po posvetu se komisija odloči, ali je avdicija opravljena ali ne. Če ni bila opravljena, je možno vmesno avdicijo še enkrat ponoviti. Po opravljeni vmesni avdiciji kandidat še naprej obiskuje vaje in na koncu leta ima končno avdicijo. Po uspešno opravljeni končni avdiciji govorec dobi spričevalo Interne radijske šole in s tem tudi dovoljenje za nastop pred mikrofonom. Izobraževanje poteka na različnih nivojih: za novinarja so na primer predvidene lažje vaje kot za spikerja. Pri novinarju lahko, če ni dovolj dober, komisija določi, da lahko bere samo krajša in samostojno pripravljena besedila.

»Pri nas pa so novinarji kar postavljeni pred mikrofonom brez predhodnega usposabljanja. [...] Kako lahko torej pričakujemo dobro branje?«

Pri nas pa so novinarji kar postavljeni pred mikrofonom brez predhodnega usposabljanja. Za zadnji natečaj za novinarje na tržaški radijski postaji se je sicer preverjalo tudi govorno izražanje pred mikrofonom, nihče pa verjetno ne bo dodatno usposabljal zmagovalcev natečaja pred vstopom v službo. Tudi kasneje je izobraževanje na tem področju prepuščeno dobri volji posameznika. Kako lahko torej pričakujemo dobro branje? 📣

Marij Kogoj ob 60-letnici smrti

Tomaž Simčič

Decembru 2016 se bo slovenska kulturna srenja s koncertom Zbora Slovenske filharmonije, ki ga bo za to priložnost vodil prof. Stojan Kuret, poklonila spomenu skladatelja Marija Kogoja ob 60-letnici smrti. Koncert, na katerem bo zbor izvajal njegove zborovske skladbe in novitete mlajših slovenskih skladateljev na besedila Srečka Kosovela, bo razen v Ljubljani na sporedu tudi v Trstu in Gorici, se pravi v vseh treh mestih, ki so znamenovala življenje tega našega glasbenega genija. V Trstu se je namreč Kogoj 20. septembra 1892 rodil, v Gorici je odraščal in se šolal, v Ljubljani pa je po prvi svetovni vojni deloval kot poklicni glasbenik. Tu je leta 1928 doživel krstno uprizoritev svojega življenjskega dela, namreč opere Črne maske. V Ljubljani pa je Kogoj preživel tudi dolga leta svoje bolezni. Njegova življenjska pot se je namreč po skoraj 25 letih umske omračitve zaključila v zdravstvenem domu na Bokalcah 27. februarja 1956.

Na svoji spletni strani je Zbor Slovenske filharmonije napoved omenjenega koncerta zelo umestno pospremil z objavo odlomka iz Kogojevega »manifesta« *Über die neue Musik*, v katerem stoji zapisano tudi sledeče: »Dva svetova sta: eden, ki veruje, da je višek umetniškega ustvarjanja že dosežen in ne bo ustvarjeno nič več, kar bi mu lahko postavili od bok, ter drugi, ki veruje v novo in prihodnje, prav tako veliko, kar se more kot izraz nove generacije enakovredno postaviti ob preteklost. Pripadam drugemu svetu in menim, da zdaj prihaja čas, v katerem bo nova umetnost potrebna in tudi mogoča.«

Odlomek imenitno povzema bistvo Kogojevega burnega in nepotešenega odnosa do umetniške ustvarjalnosti, ki bi ga lahko na kratko označili kot nepomirljivo in strastno iskanje resnice. Najprej resnice o sebi, o svoji identiteti, potem pa resnice v umetnosti, namreč resnične ali z drugimi beseda-

mi pristne umetniške, v njegovem primeru glasbene govornice. Če ne dojamemo tega njegovega osnovnega stališča, ne dojamemo niti njegove glasbe, zlasti ne njegovega poglobljenega dela, opere Črne maske.

Omenil sem Kogojevo iskanje resnice o sebi. O tej tragični zgodbi je v svojih *Obrazih* pisal že Josip Vidmar, ki je Kogoja dobro poznal še iz prvih povojnih let, ko so s Podbevškom in Kosovelom v Novem mestu izdajali revijo *Trije labodje* (1921):

»Bistvo Kogojevega burnega in nepotešenega odnosa do umetniške ustvarjalnosti bi lahko na kratko označili kot nepomirljivo in strastno iskanje resnice.«

»Drugačna kakor drugih ljudi pa je bila tudi vsa Kogojeva življenjska zgodba. Spominjam se, s kakšnim čudnim, zamišljenim smehom mi je nekoč pripovedoval o zgodbi svojega otroštva. Rodbina nekakšnega uradnika Kogoja je živela v Trstu. Oče jim je umrl zelo zgodaj v začetku leta 1898. Po njegovi smrti je mati menda tri otroke zaklenila v stanovanje in izginila, po Marijevem pripovedovanju v Egipt. Otroke so rešili iz stanovanja, nato so jih kot zapuščene sirote poslali v očetov rojstni kraj, v Kanal, kjer je pričela zanje skrbeti občina. Kako se jim je godilo? Kogoj se je zasmel s svojim glasnim smehom in pristavil še to, da po njegovem spominu v resnici sploh ni Marij, temveč Julij, da je bil rojen 1892. Marij je bil njegov mlajši brat, ki pa je še kot napol dojenček umrl. Po njegovi smrti so Julija pričeli klicati z imenom pokojnega Marija. Zakaj, mi ni znal razložiti. In ime se ga je prijelo. Njegova pripoved se mi je že takrat zdela popolnoma verjetna, kajti kot Marij naj bi bil po dokumentih →

← *moj vrstnik ali celo leto dni mlajši od mene, zdel pa se mi je zmeraj telesno in umsko znatno zrelejši. Nedavno mi je tržaški profesor in komponist Pavle Merkù opisano Kogojevo osebno zgodbo potrdil kot popolnoma točno in dognano. Sama po sebi so ta dejstva kar prilično enkratna, posebno pomembna pa so nam lahko kot razlaga tega posebnega življenja in posebne psihe, kakršna se je v Mariju pač morala razvijati v tako nelahki usodi, ki je res podobna zgodbam starih povesti – seveda, žal, brez srečnega konca.» (Obrazi, Ljubljana 1979, 53)*

Opus Marija Kogoja obsega vokalne, instrumentalne in vokalno-instrumentalne skladbe. Ne da bi karkoli odzemał Kogojevim zborom ali skladbam za klavir in druge komorne zasedbe, menim, da njegovo veličino zazna le, kdor sliši, po možnosti v živo, Črne maske. Imel sem srečo, da sem to Kogojevo delo poslušal dvakrat, prvič 30. januarja 1990 v izvedbi Ljubljanske opere pod vodstvom Antona Nanuta, drugič 6. marca 2012 v izvedbi Opere in baleta SNG Maribor v sodelovanju s SNG Opere in baleta Ljubljana pod taktirko Uroša Lajovica, oba-krat v veliki dvorani Cankarjevega doma v Ljubljani. In oba-krat sem iz dvorane odhajal s podobnimi vtisi o enkratni mojstrovini, ki v železni repertoar svetovnih opernih hiš ni prodrla zgolj iz enega razloga, in sicer zato ker njen avtor ni bil pripadnik enega od narodov, ki po svoji meri krojijo svetovno kulturno politiko. In tako je treba naposled pritrditi muzikologinji Luisi Antoni, ki je v sklepnih mislih svoje monografije o javnih odmevih Črnih mask, zapisala, da "so ustvarjalci in njihove stvaritve pomembni, a je ravno tako pomembna

receptija oz. odziv občinstva in medijev" (Odmevi opere Črne maske Marija Kogoja, Mladika, Trst 2003, 86). In dodal bi, ne le medijev, ampak tudi prepričanja in sredstev, ki smo jih pripravljene vložiti v to, da se določena umetnina uveljavi, kakor zasluži. Ko sem pred nekaj meseci snoval radijsko oddajo o velikem muzikologu Theodorju Wiesengrundu Adornu, ki je v petdesetih in šestdesetih letih prejšnjega stoletja pisal svoje najpomembnejše spise o evropskem glasbenem ekspresionizmu, o Schönbergu in njegovih učencih (tudi Kogoj je bil Schönbergov učenec!), sem se zdrznil, ko mi je prišlo na pamet, da je bil ob drugi uprizoritvi Črnih mask leta 1957 Adorno ne le še živ, ampak je bil na višku svojega delovanja. Je tedaj komu v Sloveniji prišlo na misel, da bi Adorna povabili na eno od predstav? Dvomim.

Ko sem januarja 1990 odhajal v Ljubljano na ogled Črnih mask, sem za njihov pomen vedel iz knjig ter zlasti iz pripovedovanja Pavleta Merkuja in pa iz odlomkov, posnetih na vinilno ploščo družbe Helidon. Zato mi ni bilo vseeno, kakšen vtis mi bo skladba napravila v živo. Ali ni morda Kogojeva veličina le domneva in plod zaljubljenosti posameznih entuziastov, sem se vpraševal. Dvomi so se mi ob izredni nabitosti glasbenega stavka razblinili

že po prvih petnajstih minutah izvajanja. Podobni občutki so me navdajali 22 let kasneje ob drugi uprizoritvi, ko sem od začetka do konca predstave strmel ob stopnjevanju napetosti, ki ga ustvari glasba v kombinaciji z grozljivo vsebino drame. Nobe-nega dvoma nimam, da Črne maske gladko zdržijo primerjavo z veliko slavnejšimi opernimi stvaritvami tedanjega časa, na primer z Bergovim *Wozzeckom*, da ne govorim o Schönbergovih operah, ki s svojim cerebralnim stilom pravzaprav nikoli niso res osvojile občinstva.

Počastitev Kogojeve obletnice je seveda dobrodošla in bo nedvomno zaznamovala letošnji glasbeni december. O Kogojevem preboju pa bomo smeli govoriti šele takrat, ko bo naši kulturni politiki uspelo plasirati Črne maske na program operne hiše skladateljevega rojstnega mesta, od tam pa potem še na odre velikih svetovnih gledališč, kamor delo nedvomno sodi. 🎭

RADIJSKI ODER – 70 LET

V sklopu praznovanj svoje sedemdesetletnice je Radijski oder priredil 10. novembra letos v veliki dvorani Narodnega doma v Trstu simpozij o Radijski igri, ki so ga oblikovali Jože Faganel (Žlahtnost govora), Jani Virk (Besede v zraku in na tleh), Primož Jesenko (Naše zvočno bogastvo s poanto), Martina Repinc (Radijska igra na Radiu Trst A), Janez Povše (Kaj pomeni biti pisatelj za radio), Franko Žerjal (Radijska režija kot izziv), Lučka Susič (Radijska igra za najmlajše) in Manica Maver (Govor, ritem, beseda – srce otroške radijske igre).

NATEČAJ ZA RADIJSKO IGRO

Ob priliki simpozija o radijski igri, ki ga je pripravil Radijski oder, so razglasili izid natečaja za radijsko igro, ki je bil razpisan v spomin na dolgoletno igralko in režiserko Marjano Prepeluh. Prvo nagrado je prejela Milojka Žižmond Kofol za igro z naslovom Šola solopetja (na posnetku z Marjanom Jevnikarjem). Drugo nagrado sta si ex aequo delili Marija Mercina in Evelina Umek, tretjo pa prav tako ex aequo Monika Bukovec in Janez Povše. Priporočene za objavo pa so bile še igre Tarcisie Galbiati, Primoža Vresnika in Franja Franciča.

SEZONA DSI V OKTOBRU

Lučka Kremžar De Luisa

Društvo slovenskih izobražencev je v oktobru nadaljevalo svojo redno sezono ponedeljkovih večerov v Peterlinovi dvorani. Tako so v ponedeljek, 3. oktobra predstavili obsežno in bogato postumno publikacijo knjižničarja Marjana Pertota o slovenskem društvenem in gledališkem življenju Slovencev v Kanadi z naslovom *V senci javora in lipe*. O pomembni knjigi sta govorila knjižničarka Lučka Kremžar De Luisa in predsednik Knjižnice Dušana Černeta Ivo Jevnikar. Knjižnica je ob tej priložnosti pripravila razstavo knjižnih del Marjana Pertota. V ponedeljek, 10. oktobra je predsednik Društva slovenskih izobražencev vodil pogovor o temah letošnje Drage. V ponedeljek, 17. oktobra je v Peterlinovo dvorano pritegnilo poslušalce zanimivo predavanje ekonomista in kolumnista mag. Rada Pezdirja o nastanku, resnični vlogi in pomenu tržaških podjetij, ki so bila v času Jugoslavije pod nadzorom Službe državne varnosti. V ponedeljek, 24. oktobra je v okviru Koroških kulturnih dnevov na Primorskem nastopil Janko Krištof s predstavo *Njegovo obličje*. Zadnji ponedeljek v oktobru je v društvu predaval časnikar in zgodovinar Jože Možina na temo »Nova spoznanja o izvoru medvojnega razkola na Slovenskem«.

Polna dvorana (levo) ob predavanju mag. Rada Pezdirja (desno) o tržaških podjetjih v času Jugoslavije.

Levo: Janko Krištof (stoje) in glasbeniki Lena Kolter, Simon Boštjančič in Lara Ogris. Desno: zgodovinar Jože Možina.

17. KOROŠKI KULTURNI DNEVI NA PRIMORSKEM

Martina Piko Rustja, Zalka Kelih in Martin Kuchling v Tržaškem knjižnem središču

Kulturna izmenjava med društvi, ki so jo že 34. leto priredile Krščanska kulturna zveza, Zveza slovenske katoliške prosvete in Slovenska prosveta, se je letos odvijala na Primorskem v drugi polovici oktobra. V teku enega dobrega tedna od 15. do 29. oktobra so prireditelji pripravili deset kulturnih prireditev, gledaliških predstav, koncertov in srečanj. Na Tržaškem so v ponedeljek, 24. oktobra na večeru Društva slovenskih izobražencev nastopili v Peterlinovi dvorani Janko Krištof in glasbeniki Lena Kolter,

Simon Boštjančič in Lara Ogris s predstavo Njegovo obličje. V Tržaškem knjižnem središču sta v sredo, 19. oktobra na Kavi s knjigo Krščanska kulturna zveza in SNI Urban Jarnik predstavila lep izbor svojih publikacij, v torek, 25. oktobra pa je v Devinu v sklopu otroškega abonmaja Pristanišče nastopila številna otroška skupina Lutke iz Žvabeka s predstavo Vila Malina. Prireditev Koroških/Primorskih kulturnih dni, ki poteka izmenično v naši deželi in na Koroškem, je gotovo ena najstarejših kulturnih izmenjav, ki goji stike in povezuje Korošce in Primorce že več desetletij.

ZALOŽBA MLADIKA

Založba Mladika, ki izdaja našo revijo, je tudi v letošnjem letu pokazala živahno dejavnost z lepimi izdajami knjig, predvsem domačih avtorjev. Začeli smo z zbirko pesmi Aleksija Pregarca ob njegovi 80 letnici, nadaljevali z izdajami pesmi Marije Kostnapfel in Jožice Štimac Glavina ter romana Marija Čuka in končali s štirimi tehtnimi izdajami: Marjana Pertota o živahnem kulturnem življenju Slovencev v Kanadi, življenjskimi spomini Pavleta Borštnika, intervjuji Jožeta Horvata v drugi knjigi intervjujev s tržaškimi avtorji in raziskavo Martina Breclja o trojnem medvojnem umoru v ulici Rossetti v Trstu.

Na fotografiji posnetek z dobro obiskane predstavitve Brecljeve knjige Anatomija političnega zločina v Tržaškem knjižnem središču 5. oktobra letos.

PETO SREČANJE MLADINSKIH ZBOROV

Slovenska prosveta in Zveza cerkvenih pevskih zborov iz Trsta sta si pred petimi leti zamislili revijo mladinskih zborov iz Italije, Koroške in Slovenije, zato da bi mladinske skupine spodbudili in navdušili za petje. Nastopi so v preteklih letih bili na Opčinah in v Devinu, zadnja leta pa v dvorani Marijinega doma pod gričem sv. Justa v

samem središču mesta. Letos so 29. oktobra na lepo uspeli prireditvi nastopili MIPZ župnije sv. Ivana iz Devina, ki je uvodoma zapel v pozdrav pod vodstvom Olge Tavčar. Sledili so MIPZ župnije Vrhpolje - zborovodkinja Petra Bajc Curk, MIPZ MSMzi iz Celovca - zborovodja Eduard Oraže in MIPZ Šempeter-Vrtojba - zborovodja Mojca Maver Podbersič.

Zgoraj: MIPZ JAMzi s Celovca; spodaj: MIPZ Župnije Vrhpolje

PRVENEC MARIJE KOSTNAPFEL

V petek, 11. novembra so v Tržaškem knjižnem središču ob veliki udeležbi prijateljev in ljubiteljev poezije predstavili prvo knjigo poezije Marije Kostnapfel s preprostim naslovom Pesmi. Zbirko je predstavila prof. Marija Pirjevec, z avtorico se je pogovarjala prof. Magda Jevnikar. Uvodoma je prisotne pozdravila Nadia Roncelli.

Livio Možina in njegova magična umetnost

Mitja Petaros

Meseca novembra letos je umetnik Livio Možina slavil tri četrto stoletja oziroma je praznoval petinsedemdeseti rojstni dan. Letos pa je preteklo tudi petinštirideset let, odkar razstavlja svoje slike, saj je prvo samostojno razstavo postavil leta 1971 v kulturnem domu Ivan Grbec v Šklednju (istega leta je imel še tri samostojne razstave v Trstu, eno v galeriji Alabarda, drugo v Tržaški knjigarni, tretjo pa v galeriji Tergeste). V svoji skromnosti umetnik ni posebno izpostavil lepega življenjskega jubileja, v mesecu oktobru pa je vse ljubitelje umetnosti presenetil z novo razstavo. Presenetil zato, ker običajno razstavlja v Trstu vsaka tri leta, letos pa je pohitel in predstavil svoje nove slike le dve leti po prejšnji razstavi. Tako smo lahko od 8. do 21. oktobra v tržaški galeriji Rettori Tribbio, ki stoji ob starem mestnem jedru, na Trgu Piazza Vecchia 6, uživali ob pogledu na najnovejše Možinove stvaritve. Izkoristili smo priložnost in umetnika zaprosili za kratek intervju, nastal pa je res sproščen pogovor o umetnosti in slikah nasploh.

Za tiste, ki tržaškega mojstra še ne poznajo, naj povemo, da je Livio Možina slikar, ki slika v čisto posebnem stilu, njegova olja uvrščajo v stil hiperealizma, saj njegove stvaritve zelo natančno predstavljajo in izrisujejo resničnost. Njegove slike pa niso le preslikava realnosti, nekakšne fotografije že videne, v vsako sliko umetnik vdahne svoje občutke, svoj pogled in svoje videnje tega, kar je želel pokazati. Beseda hiperealizem, ki označuje umetniško zvrst, ki se je

pojavi v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja, s katero so želeli umetniki predstavljati realnost izredno natančno, skoraj v konkurenci s fotografijo, je za umetnika, kot je Možina, skoraj reduktivna. Res se slikar poslužuje izrednega figurativnega upodabljanja, v svoje slike pa vedno dodaja lastne občutke, lastno željo po lepoti, svoje skoraj romantično obravnavo resničnega. Ni le realistični slikar, niti le hiperealistični, Možina slika iz veselja do tega, da bi upodobil nekaj lepega, naj si bodo to naravne lepote ali kotichek domačega kraškega dvorišča ali tihožitje ali utrinek krasnega sončnega zahoda ob pomolu ... V svoje slike vedno dodaja nekaj svojega, pravljičnega,

*"Robidnice",
olja na platnu -
50x50 cm*

v kompozicijah prevlada harmonija, barve so izbrane tako, da vlivajo optimizem. Vsakdanjosti in domačnosti daje svoj pečat in svoj čar. Lepota ima svoje standarde, ni lepo le to, kar je vsakemu posamezniku všeč, določene stvari so večini všeč, čeprav ne ve, zakaj... Lepota ima svoja določena načela. Možina skuša tako univerzalno lepoto naslikati.

Možina slika vedno v istem realističnem figurativnem slogu, a se s časom opažajo razlike v njegovih umetninah. Razen motivike oziroma vsebine njegovih slik je najbolj očitna novost uporaba barv in svetlobe, ki jo vnaša v svoje stvaritve. Na tokratni razstavi so vse barve izredno svetle; tudi ko je nevihta na obzorju, izžareva slika nekaj svetlega, prijetnega. Ob gledanju občutimo optimizem in pozitivno energijo. Možina skuša s svojimi detajli in posebnim miniaturnim, pikolovskim pristopom ustvariti poseben občutek, kot da so njegove slike tridimenzionalne. Toga ploskev deske (Možina slika le na taki podlagi; platno, ki ga večinoma uporabljajo umetniki, ko ustvarjajo z oljnatimi barvami je Možini preveč luknjičasto, tako da ne bi mogel naslikati vseh zaželenih detajlov, ki jih omogoča mnogo bolj enakomerna površina lesene deske) mu ni v zadrego, da ne bi s premišljenimi, natančnimi prelivANJI barv ustvaril 3D občutek. S svojim čopičem tako lepo izraža sence in svetlobo, bližino in daljino, da ustvari v sliki čisto posebno globino in perspektivo, tako da upodobitev res sili iz ploskve, na kateri je narisana. Zanimivo je, da uporablja

Možina le trinajst različnih barv, čisto posebnih oljnatih, tako da jih za vse zaželenene barvne odtenke meša in kombinira med sabo.

Navdih in ideje za svoje slike išče umetnik v naravi, saj se izredno rad sprehaja po Krasu. Na svojih dolgih sprehodih, navadno s skicirko ali celo fotoografskim aparatom pri sebi, opazuje naravo in njene pojave, največ pa ga zanima in navdihuje zračna perspektiva, tako da si v mislih že predstavlja in določa, kakšne so sence in svetlobni odtenki, ki jih bo kasneje naslikal. V naravnih kotičkih se najbolj skoncentrira in osredotoči, najde mir in harmonijo, ki jo nato prenaša na svoje umetnine.

Čeprav je Livio Možina slikar samouk, ki je svoj izjemni talent za opazovanje in slikanje zelo izpilil in je svojo slikarsko tehniko stalno izpopolnjeval ter je dosegal vedno odmevne rezultate na razstavah (doslej je imel nad 30 samostojnih razstav in mnogo skupinskih), skuša svoje znanje deliti tudi z drugimi navdušenci nad umetnostjo. Od leta 2009 dalje prireja namreč slikarske tečaje v prostorih tržaške galerije Rettori Tribbio. Možinov Atelje je postala prava slikarska šola, v kateri se učijo najrazličnejše osebe različnih starosti, od mladih do zrelih oseb, ki jim je slikarska umetnost všeč in želijo izpopolnjevati svoje znanje pod mentorstvom izkušenega mojstra. Čeprav je Možinov slog izredno figurativen, svoje učence uči le bistva slikarske in risarske tehnike. Izmed učencev si nato vsak izbere način slikanja, ki mu najbolj leži, od tehnike do vsebine slike. Dvakrat tedensko, ob ponedeljkih in petkih, se torej navdušenci učijo pod spretno roko uveljavljenega slikarja. Ob koncu vsakega tečaja se udeleženci predstavijo na skupinski razstavi, kjer lahko obiskovalci gledajo slike vseh vrst. Letos je na tečaju in nato na razstavi sodelovalo kar 70 slikarjev, tretjina njih pa ima tudi samostojne slikarske razstave.

Možinove slike so tako dovršene, da slikar uporabi tudi do dva ali tri mesece, da zaključi eno sliko, čeprav slikanju posveča tudi do pet ur dnevno. Slika pa navadno več slik naenkrat (seveda ne istočasno, saj bi drugače izgubil pravi navdih, vsak dan pa se lahko posveti drugi sliki, medtem ko se barve na prejšnjih sušijo). Zato niso njegove razstave tako pogoste, saj se na vsaki

»V svoje slike vedno dodaja nekaj svojega, pravljičnega, v kompozicijah prevlada harmonija, barve so izbrane tako, da vlivajo optimizem.«

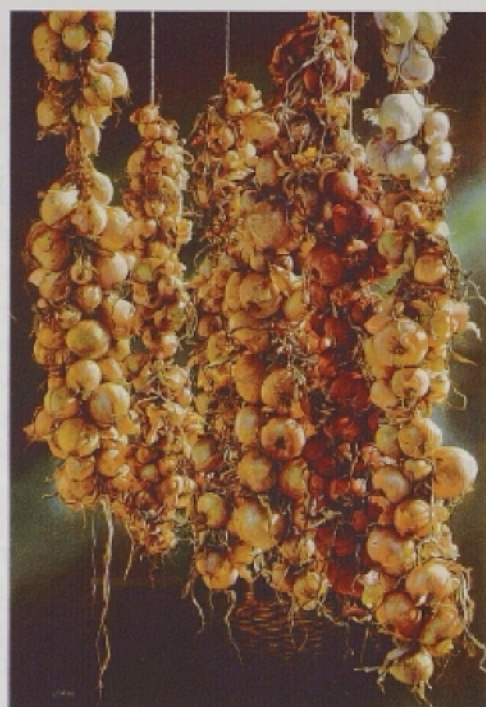

"Zimski večer", olje na platnu - 37x80 cm

razstavi predstavi vedno z novimi slikami. Samostojne razstave je imel v Trstu, večkrat pa tudi v Milanu, Bologni, Avstriji, sedaj pa najpogosteje razstavlja v domačem mestu. Londonska spletna galerija www.explorersfineart.com, ki ponuja le določene izbrane slike umetnikov vseh kontinentov, nudi tudi Možinova dela, saj najraje preprodajajo slike, ki čim bolj natančno in umetniško ponazarjajo najrazličnejše dele našega planeta. Motivika

njegovih slik je kraška gmajna v vseh letnih časih, tihožitja z najrazličnejšimi domačimi uporabnimi predmeti, stara kraška dvorišča z domačimi živalmi, izsek gozdnate površine, praktično vse, kar nam narava lahko nudi. Zanimivo je, da na vseh svojih razstavah priobči umetnik tudi sliko z upodobitvijo ptičjega strašila. Seveda vsakič različnega, v drugem kontekstu, ptičje strašilo pa je neka rdeča nit vseh Možinovih razstav. Umetnik občasno slika tudi človeške figure, tudi te izredno natančno, v zanimivih vsakdanjih potezah in v pristnem oziroma naravnem obnašanju. Možina občasno rad postreže željam nekaterih posameznikov, ki si želijo, da bi jih portretiral, saj s svojo izredno prefinjeno tehniko uspevajo portreti ali družinske slike izredno lepo. Seveda ne izriše le fotografije, ki mu jo naročniki predajo zato, da bi imeli lastno oljnato sliko, spoznati želi osebo, ki jo bo naslikal, da bi čim dosledneje uspel pri pravi upodobitvi, tako da bo zaključna umetnina izžarevala pravi smisel in duh upodobljenega. Spletna stran umetnika, www.liviomozina.it, prikaže lep izsek njegove ustvarjalnosti, kot pa se večkrat dogaja pri umetninah, fotografijam ne uspe, da bi tako lepo ponazarjale to, kar

»Možinove slike so tako dovršene, da slikar uporabi tudi do dva ali tri mesece, da zaključi eno sliko, čeprav slikanju posveča tudi do pet ur dnevno.«

se da opaziti ob pogledu na originalno oljnato sliko.

Ob koncu prijaznega pogovora z mojstrom Liviom Možino, rojakom, ki se nikoli ne sramuje svojega porekla in dosledno izpisuje strešico na šumniku tako na lastnih slikah kot na vseh opisnih razstavnih brošurah in zgibankah, smo imeli prijeten občutek, da je umetnik brezpogojno prepričan v to, kar ustvarja. Ne glede na to, da so tudi taki, ki jim Možinova vrsta figurativne umetnosti ni všeč, ker imajo raje abstraktno slikarstvo, mojster vztraja pri svoji umetnosti, ki izžareva veselje do upodobitve lepega. Ne da bi se oziral na modne muhe ali na trenutne umetniške tokove, dosledno in brezkompromisno vztraja pri svojem načinu slikanja, za kar so mu mnogi zelo hvaležni. Vsi pa priznavajo, da je Livio Možina pravi mojster pri slikanju in upodabljanju. Ob lepem življenjskem jubileju mu želimo še na mnoga plodna in ustvarjalna leta.

Levo: "Jež na mojem vrtu", olje na platnu - 50x40cm;

desno: "Čebule", olje na platnu - 80x60 cm

Zgodba na kose (2)

Leda Dobrinja

Od Marezig do Madrida

In še nekaj, ja, se je zgodilo. Še nekaj je razbilo naš svet tam sredi ali v drugi polovici 60. let. Kot strela z jasnega je v sredino priletela novost, da je izšla knjiga, ki govori o naših krajih. Kmalu smo imeli tudi mi knjigo v hiši – 'Od Marezig do Madrida' izpod peresa Popetrca, Jožeta Vergana. Bil je izjemen pretres mojega miselnega sveta. Blag, dobrodejen in začudujoč dogodek. Kraj čisto blizu moje vasi je zapisan v knjigi! Nekaj neznansko velikega se je zgodilo. Nekaj kot čudež. Kajti dotlej naši kraji niso obstajali. Ne v knjigah, ne v učbenikih, ne v šolskih programih. Ne, da nismo bili pomembni, da so bili naši potočki majhni in so reke presihale, ne samo, da so bili naši gozdovi neznatni, ne samo, da nismo imeli pravih gora. Ne samo, da nismo imeli pomembnih imen. Ni nas bilo. Uradno nismo obstajali in tak odnos smo imeli tudi do samih sebe. Ko smo šli v svet, hrib za hribom proti Kopru in Trstu, smo puščali za sabo svoj svet in prevzemali to, kar smo zaznavali, da velja, obstaja.

Tale Vergan pa je naredil temu konec. Imeli smo knjigo doma in jo tudi prelistali. Menim, da je nihče ni prebral. Oče ne zato, ker slabo bere in ker je bil preveč zaposlen z delom in s kmetijo. Mame ni zanimala. Jaz sem bila premajhna, sestra tudi. Knjiga s sosednjo vasjo v naslovu pa je obstajala in govorila je o naših ljudeh, ki so se borili v španski vojni.

Ne vem niti, koliko točna je bila knjiga. Vem, da so bili notri naši ljudje, moški, ki so jih domačini poznali. V tistih časih, to je šestdeseta, so bili vsi, ki so delovali za časa fašizma, opredeljeni kot predvojni komunisti. Ne vem pa, kako je bil v knjigi opredeljen TIGR in če je omenjen. Mo-

goče kdo od mlajših bralcev ne ve, da je TIGR ime tajne revolucionarne organizacije primorskih in istrskih rodoljubov. Njeno ime je sestavljeno iz prvih črk Trst, Istra, Gorica in Reka. Kasneje, ni se vedelo kako, je ta organizacija izginila, v splošni zavesti so prevladali komunisti. Tudi Marežgane, ki so se stepli s fašisti v tako imenovanem marežganskem uporu leta 1921, so morda šteli mednje. Za časa knjige *Od Marezig do Madrida* je veljalo, da so sovaščanom v 'fašćiću' - tistim, ki so se vpisali v 'fascio' - trte posekali komunisti. In na fašističnih procesih v Trstu je sedelo tudi nekaj loparskih fantov, če se ne motim tudi naš barba Bepi. Šele mnogo kasneje sem v življenjepisu loparskega prvoborca našla, da je bil tigrovec in to je bilo prvič, da se je ta organizacija za mojega življenja dotaknila mojih krajev.

Ko je knjiga izšla, pa je bilo pomembno, da so se na straneh vrstili okoliški kraji, priimki, domača imena. Skoraj bi te pobralo od nejevere, ko si prebral svoje rodbinsko ime. Marlinov in Duščev se še spominjam. Cele tedne, morda leto je bilo zaznamovano s pojavom te knjige, toliko smo vstopili v bivanje in se – vsaj jaz – čudili nad svojim obstojem, nad tem, da svet ni padel s tečajev, da se ni razvrednotil, da se velika zgodovina ljudskega upora ni izničila, ko je vanjo vstopil naš vsakdan, nekaj, kar je bila naša esenca. Dolgo sem se ukvarjala s to uganko in kar nekaj stvari se je moralo zgoditi, da je vse skupaj postalo resnično in smo postali resnični mi, naše čutenje in naši hribi. Spoznanje, da nismo le duh, ki ga ni, skozi katerega stopiš, brez pomisleka, brez greha, da si nekoga pogazil.

In knjiga je bila v obtoku nekaj časa in potem se je zanimanje poleglo in na knjigo smo

sčasoma pozabili. Kasneje, ko smo pripravljali oddaje o Istri za Radio Trst A¹, sem jo začela iskati. Zaman. Ni je bilo več, tudi če bi jo iskal z lučjo pri belem dnevu. Tudi omenjalo se je ni več. Kdo ve, kdo ve, kaj je notri, se sprašujem v svoji nejeveri. Enkrat v kratkem jo poiščem, če ni zares iztrebljena z obličja Zemlje. Tako sem vsaj mislila in bila prepričana, da se v njej skriva nekaj zarotniškega, nekaj, na kar se je moralo pozabiti. V resnici pa je dosegljiva, v domoznanski knjižnici v Kopru jo imajo v več izvodih. Ko sem si jo sposodila, je bilo vznemirjenje veliko. Misel na srečanje z našimi fanti, domoljubi, ki so se vzeli in odšli v Španijo, da bi tudi oni, ti naši loparski, trusovski in bošteranski fantje odigrali svojo vlogo, kar tako, izpod trt in teras, na poljanah svetovnega prizorišča, me je vznemirjala in vlekla. Kdo ve, kaj mi bodo povedali, kaj bodo pomenili po tolikih letih?

Ampak njene vrstice me danes, razen imen, niso mogle več ogovoriti. Tam ni našega jezika, ne uma, ne razmišljanja in ne čutenja našega človeka. Tam ne nastopa, knjige ni pisal naš človek. Sprašujem, kdo je ta Vergan, ali je to oče uspešnega Istrana, ki je napredoval na dobre položaje? Ne, to ni ta človek. Jože Vergan, ki ga iščem, je morda še živ, pred leti je menda obiskal domače kraje, ta rodoljub iz Popeter, španski borec, pa je po vojni menda ostal v Španiji. Razgledan, čvrst zagotovo, ni pa živel doma in knjige ni napisal s svojo roko. Da je dal podatke, spodbudo zanjo, to lahko verjamem, meso, testo knjige pa je mesil drugi človek. Upornost, celovitost in smelost fantov, delujočih v trojkah tigra, je bila že ujeta v izraz, jezik, organizacijo zmagovalcev.

¹ Gre za nize radijskih oddaj o Istri v uredništvu Nadje Rojac na Radiu Trst A v drugi polovici 90. let.

En sam časopis in kolonija

V vasi ni bilo ne knjig in ne revij. Mislim, da v celi vasi ni bilo ene same knjige in seveda ne knjižne police. Jaz sem nekaj knjig našla pri moji nuoni pri Kavaličih. In tudi časopisov ni bilo. No, mogoče je bil kak TV-15, nekaj na liniji borcev. A če je bil, je bil kasneje in dobivala ga je ena ali dve družini. In šele kasneje je prišla potujoča knjižnica, mnogo kasneje, ko je bil že avtobus in so ljudje lahko šli sami v mesto.

In ni bilo počitnic. Za vse nas s hribov, za celo osnovno šolo, ni bilo počitnic, ni bilo zveze prijateljev mladine², ni bilo kolonije. Bilo je delo, paša in za nekatere – kopanje v tolmunih Rokave. No, jaz se ne morem preveč pritoževati. Poleti sva imeli s sestro naš Paštoran. Deset dni v tem predmestnem predelu Kopra bi morale počitnice šteti, a ponavadi je postalo mami dolgčas že po enem tednu in so bile tudi počitnice zato malo krajše. A so bile, točne ko ura, ko maše, ko sonce, ki se začne večati po božiču. Vsako leto počitnice v rajskem vrtu nonotov pri Kopru točno pred vaškim opasilom, loparski fjeri.

In eno leto, eno leto se je zgodil čudež. Bilo je v četrtem razredu, čisto na koncu. Naša učiteljica Irena Frančeškin je bila na porodniškem dopustu in tako so razrednike krpali z različnimi nadomestili. In med drugim je moral biti v tej vlogi tudi tovariš Aldo Cetin³. Aldo Cetin je bil pojem in je pustil pečat šoli in Marezigam in je prvi, ki je misli, šale izgovarjal s polnimi usti v istrjanski

² Zveza prijateljev mladine je organizacija, ki še danes organizira brezplačne počitnice za otroke družin, ki si jih drugače ne morejo privoščiti.

³ Aldo Cetin je bil učitelj, nekaj časa tudi ravnatelj šole in družbeno-politični delavec. Bil je spontan in smel in velik pripradnik istrske kulture. O njem več na drugih mestih 'širše zgodbe'.

govorici. Ni se sramoval in je dal veliko podporo domačinom. Nekega dne v razred prinese v roki dva lističa. Stoji pri katedru, gleda po razredu in maha z njimi, ko da si hladi lica. Zakorači po razredu in gleda. In na koncu reče: »Tule je prišlo na šolo, da sta v Kopru v koloniji še dve prosti mesti in treba je prijaviti to stvar hitro.« Nekako tako je bilo, vse drugo je zbledelo do trenutka, ko se tisti listič, tista prijavnica – znajde na moji klopi, prav pred mano.

Kolonija je bila seveda namenjena šibkejšim otrokom – tako in drugače – zdravstveno, socialno. Tole, tako kot danes. In moja družina v primerjavi z drugimi ni bila šibka. Bili smo tam-tam ali pa malo bolje stoječi. In jaz sama sem bila krepki deklíč. Delala sem, tako kot ostali otroci z vseh hribov naokoli. Mogoče malo več, ker pri nas ni bilo fantov in sem jaz opravljala vsa fantovska dela. Imela sem krepka pleča in močne roke. In mislim, da se k temu podajo tudi rdeča lica.

A tovariš Cetin mi je res položil listič. In čeprav sem ga imela rada in bila pridna in je on bil friend⁴ od mojega oca, je to prišlo zaradi moje 'zveze' z njegovo nečakinjo in mojo sošolko Serino. Bila sem namreč prijateljica njegove nečakinje. Serina je res bila malo bolj šibka, malo bolj nežne narave. Bi rekli bolj gosposka in neutrnjena, ker je bil njen oče zaposlen v Luki in je tudi mama zaslužila s šivanjem in nasploh – bili so najbolj sodobna in najbolj stoječa družina od celega razreda in tudi cele šole. A očitno si je tudi moja sošolka želela v kolonijo. Za vse nas, ostale, je bilo to nekaj, kar nam ne pripada. Kar ne obstaja in si tega torej tudi nismo želeli. No, Serini je kolonija bila dosegljiva in lepše je, če je v koloniji še kdo, ki ti je blizu. In to sem bila – jaz. Takoj sem zgrabila ta čudež in takoj potrdila.

»Ja, seveda, grem, grem. Jutri prinesem podpis staršev.« Potem je bilo treba doma še dobiti privoljenje in to ni bilo prav lahko. A želja močna, neomajna kot Božja beseda. Ne vem, kako sem starše prepričala, da se je okorni podpis znašel na desnem spodnjem robu lističa.

Ne vem, kaj sem jim rekla, a ni bilo lahko. In na koncu je na lističu, na polovici bele ciklostirane strani stalo moje ime, priimek in naslov Lopar 42 in čisto spodaj podpis.

In tako sva s Serino šle. Tam je bilo še nekaj deklet iz sosednjih hribov, ena iz Brezovice in ena iz Loke, vse ostalo pa ni bilo pomembno. Obstajale so le počitnice! Kopanje, hoja na kosila, skupno spanje. Kaka nepopisna sreča! Kako čudovito darilo. Naveza gor ali dol, rdeča lica gor ali dol, še Bogec je srečen, ko vidi tako srečnega otroka. V koloniji smo bili v Kopru, v starem, še neprenovljenem domu, ki je danes prenovljen v dijaški dom. O tej stavbi govorijo tudi tisti, ki pišejo o šolanju v Kopru v času Italije, tam so menda za časa šolanja živeli Dušan Jakomin, Fulvio Tomizza in drugi. Jedli pa smo v jedilnici, ki je bila urejena v prostorih, kjer so imele za tem sedež nekdanjih Socialnih služb na Belvederju. In ker so bili med nami očitno tudi kaki mestni otroci, ki niso imeli teka in jih je bilo potrebno v koloniji okrepiti, se spomnim še danes vzklík kuharice Milke: »Use puojes! Use puojes!« To je 'vse pojest', 'vse pojest', nekaj nezamisljivega, da je treba otroke silit jest, ko so na krožniku stale lepe panirane sardele ali enostavno kompot ali karkoližebodi.

Kopali pa smo se na kopališču pod Velikim vdorom⁵, to je pod Belvederjem nad današnjim malim mandračem, ki prehaja v pristanišče. Na mestu, kjer je danes urejen pristan malih plovil med današnjim kopališčem in pristaniščem s privezi za velike ladje, je bilo na pol urejeno kopališče s skalami in večjimi tolmoni. Če bi bilo to kdaj prej, ko smo se kopali na pasu med današnjo Smedelo in Žusterno, bi se zagnala v vodo ali pa pod gladino potisnila le glavo in vreščala: »Nuona, nuona, gled' me, gled' me!« Tokrat none ni bilo in ko sem se zarinila v vodo nad tolmunom in je bilo treba nekako doseči breg za oporo tipajočim stopalom, sem se naučila plavati. Vedno bom hvaležna bogu za to srečo. Kolonija za plavanje, za kolo ni bilo te sreče. Še danes ne znam voziti kolesa.

⁴ Friend (angl.) – prijatelj. Danes je beseda postala del mladinskega žargona in pridobila nek lahkotnejši pomen, ki zajema tudi znanca ali nekoga, s katerim se rad vidiš. V tem pomenu naklonjenosti je uporabljen izraz na tem mestu.

⁵ Veliki vdor ali Veliki dor je staroslovenski izvor ledinskih imen Belvedur, kakor tudi Belveder. Gre za mesta nad velikimi vdori, s katerih se po pravilu odprejo tudi lepi razgledi.

Džimi Hu in istrjanska mladina

Zadnjič enkrat se mi je izpisal čas podeželske mladine v času socializma. To je čas, ki zajema pas celih sedemdesetih let in v katerega spada cela moja srednja šola do zaposlitve v tovarni Tomos. To je čas 'Džimu Hu-ja'. Džimi Hu je skupek glasov, ki verjetno oponašajo angleško ime Jimmy, ki mu je dodan še 'Hu', verjetno zato, ker je avtor te skovanke ujel to besedico, ki se je pojavljala v angleščkem govoru dovolj pogosto, da je ostala v ušesu. Verjetno gre za besedico 'who', to je 'kdo'. Ljudje iz moje generacije se bodo izreka zelo hitro spomnili in spomnili se bodo tudi fanta, ki se ga je vzdevek prijel. Šlo je za preprostega fanta iz Kaštabuone, ki je bil ves čas podeželskih plesov v času socializma njihova maskota. Na vsakem plesu se je fant malo napil in se potem vzel na oder, kjer je zakoračil sem in tja, si začel slačiti srajco in začel oponašati angleške popevke. Enostavno se je vrgel govoriti 'angleško'. Dali so mu mikrofona in on je zavijal vokale po ustih in ker angleščine seveda ni poznal, je bilo to neko zavijanje, iz katerega je vedno znova prihajalo nekaj kot 'Džimi Hu', 'Džimi Hu'. Zato se je tudi fanta prijel vzdevek Džimi Hu.

To je bil čas naše mladosti. Edini način kulturnega življenja na podeželju za mladino, pa tudi sicer, so bili podeželski plesi ob nedeljah. Malo kasneje, ko so sobote postale dela proste, pa so se plesi prenesli na sobote. Na plesih so igrali okoliški ansambli, ki so predvajali popevke, ki so šle od angleških, italijanskih, hrvaških. Vmes je bila kaka polka, Beneški fantje, Avseniki, nekaj za se zavrtet, druge slovenske glasbe ni bilo. Bil je čas Miše Kovača, znanega hrvaškega 'evergrina'. Ta čas je tesno povezan z našimi tovarnami. Hale Tomosa, Lame, Iplasa, prav tako Luke, so požrli večino naše mladine. Tudi Džimi Hu je delal v Tomosu in ob ponedeljkih se je v prehode hal preneslo malo vzdušja z nedeljskega plesa. Na Tomosu je poleg Džimi Huja delal še en lep fant z Dekanov. Petit, tako so mu rekli, morda je to rodbinsko ime ali pa samo nadimek. Petit pa ni pel, ta je plesal – o, kako so se dekliška telesa sprostita v enotno zibanje z njegovim – ali pa je on le prisposoda za postavne

fante oprijetih srajc v prepotenih dvoranh združnih domov. In ta se je na vsakem plesu stepel. Kot urica točno. Ko se je pojavil Petit, se je v ozračje spustila neka elektrika, vedelo se je, da se bo kmalu začelo prerivanje, barufa. Eni so se nekako prerinili v bližino, drugi pa ostali na svojem prostoru. Objeti v počasne ritme ali v stresanju šejka, na videz brezbrizni, v resnici pa vsi v komaj prikritej pričakovanju. To sta bili maskoti, mladina pa – oblečena v mini krila, čelentanke – se zabava, vsak kot je najbolje mogel. Čas kokte, rinčjate (oranžade) se je, kot naše otroštvo, končal. Nastopil je čas prvih likerjev in grenčice 'ramacoti'⁶.

Mi s hribov seveda angleško nismo znali. Znali smo, imeli smo v ušesu italijansko. Sanremo. Te popevke. Naučili smo se melodije Tereze Kesovije. In nekateri so začeli občudovati pesmi, ki so opevale 'gorde žene'⁷. Angleščine pa se tedaj v naši šoli nismo učili. To je bila vsa duhovna hrana naše mladosti. Ne spomnim se enega društva, ene kulturne prireditve, ki bi jo pripravili domačini. Spomnim se, ja, zborovanja v počastitev prihoda čete VDV⁸ v Zabavljah, ko mi je bilo deset let. Nato se spomnim proslave, ko mi je bilo šestnajst let in ta je bila v naši vasi. Bilo je poletje in ne vem, kaj smo počastili. A bili so venci s posvetili. Vmes pa nič. Boži, Dobraruoka, Pust, Fjera. V tistem času je hitro zamrlo tudi ljudsko petje v istrskih domovih.

(dalje)

⁶ Ramazzoti – blagovna znamka italijanskega grenkega likerja.

⁷ Gorda žena (srb.) – lepa, ponosna ženska. V tem času so bila vrata kulturi drugih 'bratskih' jugoslovanskih narodov na široko odprta. Širila se je dalmatinska glasba, srbska in bosanska narodna glasba ter tuji pevci. Pesem 'Zbog jedne crne, gorde žene...' ('Zaradi črnolase, ponosne ženske...') so poslušali v družini mojega svaka iz Srbije.

⁸ VDV – Kratica za 'organ', četo, ki je skrbela za 'državno varnost' med NOB. Obletnica v počastitev prisotnosti 1. čete VDV v naših krajih je bila v Zabavljah okoli leta 1964. To je bil odmevni dogodek za vse okoliške kraje.

Pesmi

Cikel je prejel drugo nagrado za poezijo na 44. literarnem natečaju revije Mladika

Nina Pečar

Stara jezera

Odblesk Rimske ceste na gladini tvojih oči.
Pozabljene strasti, natočene iz
zapršenih sodov, razlite
preko posušenih dni.

Pijeva jih. Vsrkavava njihov vonj.
Potapljava se v njih.
Do kolen.
Do pasu.
Do ramen.

Voda je hladna. V njej je tvoja koža
še bolj vroča. Še mehkejša.
Takšna, kot je bila takrat.
V nekem drugem času.
V času drugih pravil.

Najinih pravil.
V srebrni mesečini je obris
greha malo manj razločen.
Malo manj boleč.

Potopiva se še enkrat.
Globlje.
Dlje.
Preden vzide Sonce

in bodo dejanja dobila sence.
Morda uspeva s sebe sprati oči sveta,
nepremično uprte v naju.

Ali pa vsaj za trenutek utopiva vest.

Nikoli sestavljen

Ko sem te potegnila z zaprašene police
si bil globoko zabasan nekam med Sartra in Junga.
Razdrobljen.
Na tisoče
obledelih
koscev.
Brez
navideznega
reda.

Brez navodil.

Bila sem nora na sestavljanke.
Naloge sem se lotila sistematično.
Razprostrla sem te prek časa in prostora,
izračunala morebitna stekališča
in ti ...
... ti si se mi smehljal izza hrbta.

Nad skico si bil navdušen.
S prstom si drsel preko ravnih črt,
sijočih barv
in mojega tilnika.

Še vedno ne razumem,
zakaj si vztrajno krvavel
iz že sestavljenih koščkov,
če pa so se vendar tako
fantastično ujemali.

Res fantastično.
Skoraj brez posegov, ti pravim.

Möbius

Kako to misliš ... prišla?

Ni prišla.

Že od nekdaj je tu.

Preseva skozi orumenele krošnje

in si po svoje tolmači tvoj strah pred
trhlimi vejicami,
minevanjem
in globokimi,
blatnimi jamami.

Ne misliš vendar, da si jo izzval?!
Da te morda ne bi pričakala
(vsa dišeča po pečenem kostanju
in neizbežnem počitku),
če bi jo že davno
iztrgal iz koledarja?

Ni tu zaradi tebe, ne bodi trapast.
Tu je, ker tako pač je. Da na neki
točki srečaš samega sebe.

Tako spet ležiš v njenem naročju,
zakopan v kup pisanega listja
in se sprašuješ,
kako si se znašel tam,
če pa so te vendar od malega učili

kako živeti linearno.

Od točke A do točke B.

In nikoli nazaj do A.

Vedno naprej.

A si kljub vsemu spet zakopan v isti kup listja
in te preganjajo isti strahovi,
da pod njim zeva blatna jama,
ki čaka, da se pogrezneš vanjo.

Nekoč se boš.

Skupaj s svojimi strahovi
se boš obarval rjavo, nato pa te bo prekril
puhasti mir.

In mogoče se boš naslednjo jesen
zakopal v kup pisanega listja
in se ne boš več spraševal.

Hilbertov hotel

Sobe so bele.

Mastne kaplje polzijo preko toniranega stekla
in mečejo sence na neoporečnost sten.

Spajam skupaj osamelce jasnih noči.

Kaplje pa polzijo.

Čisto počasi.

Med tresočimi se prsti.

Preko v kamen vklesanih sotočij.

V razpoke v temeljih.

Izpirajo modrino tvojega pogleda.

Izpirajo besede.

Odprla sem vsa vrata neskončnega hotela.

Ena za drugimi.

Vse sobe so bile bele.

In v nobeni ni bilo tvojega imena.

Danes ne.

Morda jutri.

Dileme

Stojim sredi trgovine in poslušam
vreščanje otroka, ki hoče čokolado.

Mama stiska ustnice.

Hrup postaja nevzdržen.

Zdaj zahteva še sladoled.

Nutello.

In vrečko čipsa.

Mama križa roke.

Namuznjeno me opazuješ

kako že 20 minut mencam pred polico

s sladkarijami in se prepiram sama s seboj.

Toliko o dieti,

si mislim, ko mi doma z lica

ljubeče obrišeš ostanek čokolade.

Okrog polnoči

Dan se je danes plazil čisto počasi. Počasi, da bi se skoraj izplazil še v večer, če večeri ne bi bili tako trdno zasidrani v svoje lastne harmonije.

Nič se več ne plazi tako počasi,
kakor najini dnevi.

Nežni ritem jazza in tesno objeta balboa prestopata bregove treznosti. Mirno se sučeva po neštetokrat uhojenih dialogih.

Najine besede so zbrane
v debeli knjigi standardov.

Ella Fitzgerald naju
ziblje v zadnji ples.

Izgubila sva načrt za
novo Papirnato luno.

Morda pa Ni bila za naju.

Severna gnezda

K tebi sem se vrnila iz južnih krajev,
da spet prezimiva skupaj.
Tamkajšnja mesta imajo prevelike začetnice,
izgubiti se je bilo neizogibno.

Povej mi, še vedno pod tramovi preperelih
spominov hraniš gnezdo zame?

Si že pokopal trupelca velikih besed, ki sva
jih tam spočela in porodila?
Njihove oči so bile presvetle in kljuni nenasitni.
Hranila sva jih s solzami, dokler sva jih imela.
In potem nisva imela niti solz več.

Poprimi za lopato,
pred hišo bova izkopala vodnjak
in vanj zbrala vso žalost sveta.
Nato ga bova zasula in skupaj odletela
nekam daleč na sever.

Menda tam reke solz nikoli ne presahnejo.

Menda.

Zakaj sem pesem

Pretresljiva mehkoča okusa
po beli kavi
me vsako jutro spomni,
da lahko topli skodelici zgolj z besedami
določim karakter.

Potemtakem je z njimi
določljiv tudi karakter
pomečkanih rjuh,
nepomite posode in
praznih steklenic.

Bela kava me vsako jutro znova opomni,
da je karakter pomemben.
Bolj od okusa, vonja ali umitih las.

In da je pesem brez karakterja
zločin nad jezikom.

Tako vsako jutro znova,
ob skodelici bele kave, ugotovim,
da sem tudi sama lahko pesem,
dokler imam karakter.

In sem tako morda tudi jaz nekomu
v mrzlem jesenskem jutru
skodelica vroče
in nekoliko presladke
bele kave.

Enkrat ni nobenkrat

Novela je bila priporočena za objavo na 44. literarnem natečaju revije Mladika

Tadeja Vrečič Scholten

»**E**na, ena, dva, ena, dva. Obrat. Dva, ena, dva, ena, ena. Ven.« Tinka zadihana vrže ploščati kamenček, ki ga je včeraj posebej dolgo iskala na morski obali, na ploščo številka 5 in začne znova skakati po ristanču. »Ena, ena, dva, ena, dva. Pobere kamenček. Obrat. Dva, ena, dva, ena, ena. Ven.« Pogleda na očkovo uro. Veliki kazalec se je komaj premaknil čez trojko. Čisto malo. Kje je še dvajstka! Ko bo prišel na dvanajstko, bosta mami in oči mogoče vstala in prišla iz svoje sobe v počitniški hišici ob morju. Tinki je na morju všeč. Najbolj morje. Lani se je naučila plavati, letos je že skoraj kot riba, samo če gre v globoko vodo, vzame s sabo napihljivo blazinicico. Za vsak primer, če bi postala preutrujena. Na blazinicici si lahko malo odpočije, pa pogleda proti dnu, da vidi, kako je voda že globoka. Saj predaleč noče. Tudi ne sme. Res daleč gre samo z mamico in očkom. No, letos z očkom ne, ker se skoraj ne kopa. Tinka ne ve točno, zakaj. Ve, da je bil bolan, da je dobil zdravila in je postal plešast, ampak potem je bil spet zdrav. Očka pride letos na plažo poredko, še kadar pride, gre komaj kdaj v vodo, večinoma sedi na terasi in bere ali posluša radio, še pogosteje leži v sobi z zaprtimi polknicami. Včeraj je bil na plaži malo dlje, sedel je v senci in se šel črnega petra. To je prima! Z očkom je črni peter še bolj zabaven kot z mamico ali z Mašo ali z Gregorjem, ker se vedno heca, se kremži in čisto zares razjezi, kadar zgubi. Tinka se potem privoščljivo smeji, očka ji pa reče, da se ne bo več z njo igral, ker goljufa in zato vedno zmaga. Ampak Tinka ve, da tega ne misli zares, da je to del igre in zabave; potem ko očka neha mrščiti obrvi, reče, no

zmešaj še enkrat, zdaj te bom pa res premagal! Na plaži se črnega petra ne gresta velikokrat, ker je Tinki hitro vroče in mora NUJNO v vodo. In potem se že zgodi kaj drugega, v vodo pride recimo Iva, punčka iz vasi, domačinka, ki jo Tinka slabo razume, ker ne govori slovensko, ampak nič za to, z Ivo plavata, se tunkata, Iva jo hoče narediti preval naprej, ampak Tinka tega ne mara, ji gre preveč voda v nos. Včasih kopljeta bazenčke, iščeta školjke, rišeta s koščki opeke po kamnih, gledata Tinkino slikanico, jesta sendviče in sadje, enkrat na dan jima mami kupi sladoled. To je najlepši trenutek dneva: sladoled. Tinka in Iva dobita vsaka po dva velika kovanca za dve kepici. Sami gresta s plaže, pa po potki v hrib, potem prideta do velike ceste, kjer morata ZELO paziti, saj lahko včasih pride mimo avto, Tinka mora prijeti Ivo za roko, ko gresta skupaj čez, Iva je starejša kot Tinka, zdaj gre že v šolo, no, saj Tinka bo šla drugo leto tudi in se že takooooo veseli. Ko prideta čez cesto, morata po pločniku mimo Tinkine hiše, mimo nekaj drugih hiš in trgovine, zaviti morata po dolgi ulici, pa mimo cerkve čez trg. Tam je slaščičarna Oaza, kjer z Ivo najprej pogledata torte, ki se vrtijo v vitrini: šamšnite in kremšnite in čokoladne in indijančke in baklave. Tinka bi jedla tudi torte, ampak na morju, v vročini, ni nič bolj slastnega kot sladoled. Zato stopita pred steklo, za katerim je deset banjic sladoleda. Vsak dan znova pregledata, kateri okusi so narisani na tablicah, vsak dan znova ugotovita, da enaki kot dan prej, vsak dan si izbereta enako kombinacijo, Tinka piškotek in lešnik, Iva jagodo in čokolado. Kovanca položita na krožniček na pultu, visoki gospod jima izroči korneta s

sladoledom in deklici odideta. Najprej je treba lizati od spodaj, ker se v vročini sladoled hitro topi in leze po kornetu, treba ga je imeti pod kontrolo, da ne kaplja po trebuščku in po tleh, ne zato, ker bi bila mamica jezna zaradi pacikanja, ravno to je prima na morju, da lahko packaš, pa ni noben jezen, ker potem morje vse spere, ampak sladoleda je škoda, ne sme se zgubiti niti kaplja! Tinka in Ivana gresta počasi, prav počasi, ker je treba nadzorovati mezenje sladoleda in polizati, kjer najbolj teče; samo ob ta veliki cesti se spet primeta za roki, pogledata, če ne gre avto, in stečeta čez. Ko prideta na plažo, je več kot pol sladolega že polizanega, zdaj sedeta na brisačo in ližeta naprej, zdaj se lahko posvetia samo sladoledu, mmm, kako je dober! Očka, če je na plaži, se jima smeji: »A je dober?« Tinka nima časa za odgovor, samo pokima, Iva pa reče: »Da, hvala.« Mama dvigne pogled iznad revije, se jima posmehne, potem se spogleda z očkom in se oba nasmehmeta, zdi se jima fino, da otroka tako uživata, brezskrbna, vesela, življenje je zanju od minute do minute prijetno, zabavno, obet nečesa novega, nečesa, kar prihaja, pa če ne to, pa kaj drugega, kar še ni, pa še bo.

Tinka znova pogleda na uro. Veliki kazalec je zdaj na petki, joj kako se vleče, tega ristanca se je zdaj tudi že naveličala, sede na stol in binglja z nogami, kaj bi še delala? Vzame zvezek in barvice, narisala bo nekaj, recimo barčico na morju, na njej pa sosedovo muco, ki je ta čas sigunro ne bo na spregled, da bi jo Tinka pobožala, ob tem času se zavleče nekam v senco in spi, šele zvečer, ko bodo pri večerji, bo prišla in drgnila ob noge, dokler ji mama ne bo nalila mleka v krožniček. Tinka nariše barčico in morje in sonce in muco in ribe in sebe in Ivo, vse pobarva, skuša lepo barvati, ne čez črto; pa ji ne uspe preveč, vedno ji roka uide čez, da ni čisto lepo pobarvano, Iva zna veliko lepše in sploh riše Iva veliko bolje. Očka sicer pravi, da ne, ampak Tinka mislim, da reče to samo zato, da jo potolaži. Risbica ni slaba, misli Tinka, ko jo gleda, binglja z nogami, pogleda na uro, zdaj je kazalec malo čez sedemko, joj, kako je že vroče! In kako bi bilo zdaj fino pojedsti sladoled! Do popoldneva, ko dobita z Ivo vsaka dva velika kovanca, je še takooooo daleč in zdaj

je tak dooooooolgčas in še tooooooliko časa bo minilo, preden bosta mami in oči vstala in se bo kaj dogajalo, Tinka pa ne ve, kaj naj še dela. Skoči s stola in spet vrže kamenček v ristanca. »Ena, ena, dva, ena, dva, obrat. Ena, dva, ena, ena. Ven. En-krat-ni-no-ben-krat.« Obrat. »En-krat-ni-no-benkrat.« To je rekla včeraj mamica gospe iz sosednje hiše, ko si je prišla izposodit malo moke: gospa je rekla, da se ji še ni zgodilo, da bi si morala od koga sposojati hrano, da je njeno gospodinjstvo po-pol-no!, tudi na dopustu, da vse prinese s seboj, ker človek ne ve, kaj ga čaka, tudi lupilec za krompir, pa odpirač za steklenice, pa ekonom lonec, pa nož za sir. Zdaj pa ni moke! »Ah, enkrat ni nobenkrat,« je rekla mama in gospe sosedi pomolila vrečko z moko in se malo poredno nasmihala, gospe je bilo malo nerodno, zardela je, Tinka ni razumela, zakaj, se je pa nasmihala, da je dan prej gospa izrekla isti stavek, ampak nekako, kot da ne bi bila čisto sigurna, če res pomeni, kar pomeni, nanašal se je pa na neko zgodbo ... eno izmed dolgočasnih zgodb za odrasle, med katero je treba včasih tudi šepetati, da Tinka ne bi slišala, ampak tisto »enkrat ni nobenkrat« pa je slišala in opazila je tudi, da mama ni popolnoma pritrdila gospe sosedi, da ja, enkrat ni nobenkrat, naslednji dan pa je to ponovila v zvezi z moko in se smehljala ... »En-krat-ni-no-ben-krat,« spet poskakuje Tinka, pa se sredi ristanca ustavi. Ampak res: kaj pa, če v tem dooooooolgočaaaaasnem in vročem dopoldnevu vzame dva velika kovanca in gre po sladoled? Mogoče iz mamine denarnice, vedno ima veliko drobiža v denarnici, lahko pa pogleda tudi v očkov žep, v katerega očka vedno tlači račune skupaj z drobižem in papirnatim denarjem. Ampak – nihče ji ni dovolil in sama ne sme jemati stvari, ne da bi ji kdo dovolil ... »Enkrat ni nobenkrat!«

Tinka gre noter, iz sobe ne sliši ničesar, s stola v veži vzame očkove kratke hlače in seže v žep, zatipa kovance in potegne ven za celo pest drobiža, vzame dva velika, druge potisne nazaj, položi hlače na stol in gre na teraso, pa po stopničkih do ograje, odpre vratca in stopi na potko. Gre po pločniku, mimo hiš in trgovine, po dolgi ulici, mimo cerkve, čez trg do slaščičarne Oaza. V tem času visoki temni

gospod streže gostom pri mizicah na trgu, ni ga za sladolednim pultom, Tinka mora kar nekaj časa čakati, da pride noter in ji da sladoleed.

Kovanca na krožniček, blagajna, račun, ki ga Tinka pusti ležati na krožničku, že liže, mmm, kako je dober.

Pa tudi ne čisto zares dober, ne čisto tako dober kot vsak dan, Tinka ima malo slab občutek, podoben tistemu kot takrat, ko se je očku zlagala, saj se ne spomni, kaj natančno, samo to ve, da se je zlagala, da je bil očka hud, da je rekel: »Vse na svetu je bolje, kot če se zlažeš, zapomni si to!« in je bil ves dan potem čemerem, njej je bilo pa hudo, tako zelo hudo, da si je rekla, da se čisto, čisto, čista zares ne bo več lagala. No, pa se ni, zdaj tole pa sploh ni laž, je samo nekaj, za kar je čutila, da ni prav, ker ni nič vprašala, ampak saj je mama rekla, da enkrat ni nobenkrat.

Tinka sede na kamniti zidek ob trgu in liže sladoleed, pogleda proti zvoniku, od koder se sliši bitje zvona, gleda goste ob mizicah, stojnico s spominki, čez trg hodijo ljudje z nakupovalnimi vrečkami, nekateri potiskajo vozičke z otroki, malo večji otroci se lovijo, trije drugi čepijo v krogu in se igrajo z avtomobilčki ali čem, čez trg gre nuna v dolgi, črni obleki, gospa v rožasti obleki govori po telefonu, dva moška tovorita dolgo cev, v daljavi se sliši sirena. Kak drug dan bi se zdelo Tinki dogajanje zabavno, vedno je rada gledala, kaj počnejo drugi ljudje, včasih se je tako zagledala, da sploh ni vedela, kaj ji mami govori, recimo v vrtcu, ko mami čaka, da se preobuje, kadar jo pride iskat, Tinka pa samo sedi in strmi v druge otroke, ki trmarijo, se zvirajo ali kaj pripovedujejo. Danes liže sladoleed, ki ni dober, kot bi moral biti, in stvari okrog nje niso zabavne, kot bi morale biti.

Poliže sladoleed, še malo posedi, potem gre čez trg in mimo cerkve in trgovine in po dolgi ulici in mimo hiš po pločniku proti domu, malo razmišlja, kaj če bosta očka in mamica vstala in videla, da je ni, in bosta v skrbeh, kje da je, in bosta huda, kaj če bo očka ugotovil, da ima dva kovanca manj ... začela je teči, »en-krat-ni-no-ben-krat« udarjajo podplati njenih sandalov po asfaltu; priteče do ograje, vratca so odprta, čudno, saj jih je prej zaprla, pa ne samo to, vsa

hiša je na stežaj odprta, vrata, vrata očkove in mamine sobe, vse je v nekem čudnem neredu, »Mami, oči!« zavpije Tinka, nenadoma zagleda gospo sosedo, ki pride izza hiše, pa kaj dela ona zdaj tu? Gospa soseda je vsa razmršena, blede, pride k njej, počepne, jo prime za roke in ji reče: »Tinka, kje si bila vendar, očku je postalo zelo slabo, zelo, zelo slabo, mamica je poklicala rešilca, pravkar sta se odpeljala v bolnišnico, mamica te je iskala, potem je prosila mene, naj te počakam in te vzamem k nam, joj, ubogi otrok!« Gospa soseda začne jokati, Tinka začne jokati, od solz gospe sosede, od strahu, kaj se dogaja, kaj je z očkom, kdaj se bosta vrnila, kaj bo mama rekla, ker je ni bilo doma, ko sta vstala, od tega kraja, ki nenadoma ni več najsrečnejši kraj na svetu, ampak nekaj tujega in strašljivega, zdaj bi bila rada doma, kjer bi bil pri njej kdo od domačih in ne gospa soseda, ki je sploh ne pozna. Ko vsaj ne bi odšla od doma, ko si vsaj ne bi mislila, da enkrat ni nobenkrat, ko pa zdaj vidi, v tem trenutku, na žgočem soncu, ob vonju moraj, da to ni res: v enem samem hipu jo preplavi nekaj velikega, prevelikega zanj, ker je še majhna. Nekdo zasluti in hkrati dojame kot vnaprej: da so nekatere stvari na svetu, ki so enkrat, pa to ne pomeni, da so nobenkrat, sploh ne, smpak so enkrat in za zmeraj in jim ni konca in kar bodo in se ne bodo spremenile, nikoli ne bodo več, kot so bile, enkrat postane neskončnost, nobenkrat postane zmeraj, vse skupaj pa strašno in nepregledno dolgo, ena sama votla praznina, neskončna ravnina nečesa, kar je, samo je in boli na notri huje kot laž in še stokrat huje kot vse, kar je enkrat in pomeni nobenkrat.

Tinka nenadoma ve: zgodilo se je nekaj, zaradi česar se bo še dolgo, dolgo počutila, kot da stoji na obali in hoče videti konec morja, pa ga ne vidi, in ve, da ga nikoli ne bo mogla videti, naj še tako poskuša ... 🌊

Babca Vida pri petnajstih letih

Urška Žgur

Moja mama Vida Petrič, rojena Žgavec, z Gradišča se živo spominja svojih mladih let. Posebno ji je ostalo v spominu rojstvo njenega najmlajšega brata Petra. To so bili tisti časi, ko so matere rojevale doma in ko so ljudje tudi umirali doma. Družine pa so imele veliko otrok. O tem mi moja mama Vida takole pripoveduje:

V družini nas je bilo šest otrok. Prva je bila Milka (1925), potem jaz, Vida (1926), Jože (1930), Elka (1933), Cvetka (1937), Štefan (1939), ki je živel le par dni in takoj po sv. krstu umrl, in zadnji, Peter, rojen 1. maja 1941. Ko je bila mama noseča za najmlajšega brata Petra, sem bila stara 15 let. Bližal se je čas poroda in mama je zjutraj poslala očeta v Vipavo po babco.

Bil je prekrasen sončen majski dan, brez vsakega oblaka. Seveda je šel peš, saj takrat ni bilo prevoza kot danes. Občinska babca je bila Viktorija Jamšek iz Vipave, ki je mnogim otrokom pomagala na svet.

Mama je še sama zavrela vodo, pripravila stare rjuhe in brisače in vse postorila, kar je bilo potrebno za porod. Stokala je, hodila po kuhinji, se držala za trebuh in hrbet. Oprijemala se je mize in zidu. Mi otroci smo jo strahoma opazovali. »Le kje sta Pepe in babca, da ju ni toliko časa,« je jarmrala. »Moj čas je prišel. Rodila bom!« Pogledala me je in rekla: »Ti mi boš pomagala!« »Ne, mama, naj ti pomaga Milka. Ona je starejša,« sem se branila. »Ne, tebi sem rekla, ti mi boš pomagala,« je vztrajala mama. »Vendar, mama, jaz ničesar

Alenka Puhar

Anatomija političnega zločina

(Ob knjigi Martina Breclja o trojnem umoru v Rossettijevi ulici)

»Glej, misli pred menoj stojijo in vsaka v roki nož drži.«

Verzi Daneta Zajca (iz leta 1950) so me obhajali med branjem te imenitne, a tesnobne knjige, ki se trudi po sedemdesetih letih ugotoviti, kdo in zakaj je marca 1944 ustrelil tri mlade ljudi. Bili so Slovenci v pretežno italijanskem (a od Nemcev zasedenem) Trstu, nasprotniki fašizma, izobraženi, razgledani. Eden je pisal pesmi, drugi je igral violino ... O mladi ženski je težko kaj več reči, razen da je bila čedna, iz ugledne, dokaj premožne družine, da je veliko brala ... a saj je imela šele 25 let!

In zakaj bi bilo tako важно odkriti, kaj se skriva za trojnim umorom? Danes predvsem zato, ker je bil močno uporabljen in zlorabljen za politično propagando.

Brecljeva knjiga o njihovem umoru je natančna, tako rekoč pedantna, zato izraz anatomija v naslovu kar

ustreza. Da je šlo za politično motiviran zločin, ne kaže dvomiti, čeprav je avtor obstal korak pred tistim ključnim dokazom, ki bi prepričal najbolj neverne Tomaže. Torej: Ne, iz Anatomije ne zvemo s stoodstotno gotovostjo, kdo so bili morilci. Zvemo pa, kdo so bili zelo verjetno. Zvemo, kdo niso bili – namreč tisti, ki so ves čas veljali za krive. In končno na poti skozi ves ta mračni labirint zvemo veliko grdega in mučnega, tudi pomembnega; kot se je izrazil Breclj: »Ta krvavi dogodek ponuja zrcalo, v katerem se lahko vsaka od vpletenih strani v tej slovenski katastrofi sooča s svojimi najslabšimi potezami.«

Skrivnostne zgodbe – s tem in podobnimi pridevniki so jo največkrat označili – se je avtor lotil temeljito in s strogo metodologijo. Najprej je predstavil dejstva, kakor sta jih ugotovila policija in tožilstvo. Nato je razgrnil prav vsa sočasna poročila, mnenja, komentarje in ugibanja, kar jih je lahko našel. Lotil se je pogovorov z vsemi

ne znam. Prav nič ne vem o tem. Kako naj ti pomagam?!« sem v strahu skoraj jokala. A mama je vztrajala. »Pojdi z mano gor v sobo. Dobro me poslušaj in delaj, kar ti bom ukazala.« Komaj sem premikala noge po stopnicah in vlekla vročo vodo v sobo. Mama se je ulegla na posteljo. Krči so bili vedno hujši. Mama je stokala in z rokami grabila rjuhe. Stisnila sem se v kot in bila trda od groze. »Pridi sem! Tu stoj in glej! Najprej se bo prikazala otroška glavica. Ko jo boš zagledala, jo narahlo primi in zasukaj. Pritisnila bom. Ti povleci najprej eno ramo in potem še drugo. Samo ubogaj in ne spusti otroka,« me je rotila in hkrati tudi učila. Imela je trpeč obraz in vse žile so bile napete. Še sedaj jo vidim. Potem sem rez zagledala glavico. V strahu sem jo prijela. V trenutku je prišel še en krč in glavica je kar lezla naprej. Še en krč in otrok je bil že v mojih rokah. »Drži otroka in mi ga položi na trebuh,« je ukazala mama. Telo se ji je v bolečini sprostilo. Otrok je zajokal, mama ga je stisnila k sebi in zavila v rjuho. Pobožala ga je po sluzasti glavici in utrujeno rekla: »Peter naj bo.« Potem mi je ukazala: »Daj mi škarje!« Prerezala je popkovino. Takrat je prihrumel po stopnicah oče in za njim babca. Babca je hitro prijela otroka v roke in mene poslala iz sobe. Jaz sem ta dan prvič videla, kako se rodi človeško življenje.

Ko sem se privlekla v kuhinjo, sem bila bleda kot zid in sesedla sem se na tla. Sestra mi je dala malo vode. Vsa sem se tresla. Nekaj noči nisem spala. Do sedaj sploh nisem vedela, kako pridejo otroci na svet.

Babca je mamo in otroka uredila, kot je treba. Ko je prišla v kuhinjo, se je Bogu zahvalila, da je šlo vse po sreči. »Nisem mogla prej priti, ker sem bila pri porodu v sosednji vasi,« je povedala. Potrepljala me je po rami in mi rekla: »Ti si njegova sestra in njegova babca. Naj bo mati ponosna nate.«

Mama je po porodu ležala dan ali dva. Z očetom smo ji skuhalo juho in šli v štalo. Čez par dni je vstala in takoj začela gospodinjiti.

Moj brat Peter je zrasel v krepkega in veselega fanta. Vsako leto mu voščim za rojstni dan. Stisne me in se poheca: »Hvala, Vidka, moja babca.«

Moja mama je v devetdesetem letu in ima čas za spomine. Rada pripoveduje o starih časih, ki jih ni več in jih danes težko razumemo, kakor tudi starejši ljudje ne morejo razumeti življenja danes. Vsekakor pa je bilo njeno življenje v mladosti povezano z naravo, z vsakdanjim delom doma in v »gruntu«, v njivi in gozdu. Povezano z vero v Boga, s strahom in grozotami vojne, z veseljem v svobodi in srečo v ljubezni srca.

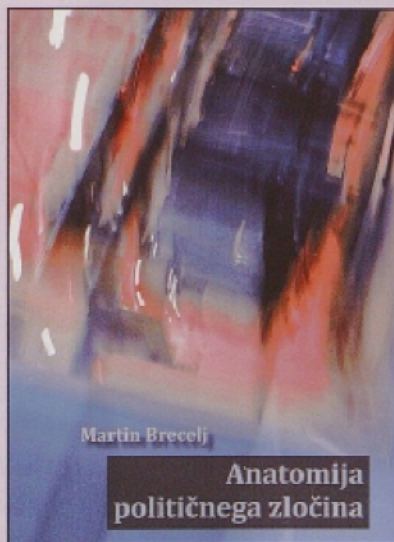
Mama, hvala za te spomine. 🌿

možnimi pričami, sodobniki, sorodniki. In potem je metodično razgrinjal ter analiziral drobec za drobcem. Na poti se je pogosto ustavil in tako rekoč po šolmoštersko povzel, kot bi »utrjeval učno snov«: Doslej sem ugotovil to in to, zdaj pride na vrsto to, čez čas pa še ono ... Zanimivo (in redko) je, da mu ni nerodno priznati, da česa ne ve ali se mu ni posrečilo ugotoviti ...

Čeprav to ni bila kriminalistična preiskava, gre za zločin in torej pisanje o njem ni daleč od kriminalke. Neustavljivo spominja na navodila Sherlocka Holmesa: Najprej se ugotovi dejstva. Nato se išče motiv. In ko se izloči nemogoče, tisto, kar ostane – pa naj bo še tako neverjetno – ne more biti drugega kot resnica ...

Brecelj je torej šel s pomočjo logičnega sklepanja in dedukcije od podatka do podatka, od enega do

drugega (težko berljivega) lističa. Ta metodična natančnost – ki ga tako razlikuje od tistih, ki so se doslej lotevali teh umorov – se mu je zdela nujna tudi za to, ker se je zavedal, da hodi po nevarnem terenu. Preprosta resnica namreč je, da sta bila zakonca Vuk in njun obiskovalec Zajc na pravi strani. Vsi so bili antifašisti, patrioti. Kar so lahko potrdili vsak s svojo zaporniško zgodbo. Kaj bi bilo bolj logično od sklepa, da so jih postrelili tisti, ki so bili na nasprotni, fašistični strani? Na to so tudi računali vodilni partizani/komunisti, ki so jih sklenili spraviti s poti. In poslali nadjne tri vosovce. Potem pa krivdo zvrnili na »črnorokce« in s tem trojnemu umoru dodali še prestop propagandnega potvarjanja. Ki nas kot kontaminirana megla duši še danes.

Razmišljanje zdomske tržaške Slovenke

X. Izvenšolske dejavnosti in naprej na višjo

Mirella Urdih

Na lekcije klavirja sem hodila dvakrat tedensko h gospe Romani Roze Zajec. Poleg klavirja je gospa Zajčeva poučevala tudi harmoniko in s podjetnostjo, ki jo je odlikovala, nas je pripravila za marsikatero prireditev, pri kateri smo njeni učenci in učenke recitirali, peli, plesali, muzicirali in sicer z velikim navdušenjem in uspehom. Že pri prvi prireditvi je kakih deset let star fantek okroglega obraza s takim zanosom recitiral pesem *Slovenec sem, tako je mati d'jala, ko me je dete pestovala*, da je navdušeno občinstvo burno zaploskalo in čeprav se njegovega imena ne spominjam, ga živo vidim pred seboj, še posebno vsakič, ko je govor o slovenski

zavesti in pripadnosti. Pa se sprašujem, ali je moja mama tudi tako d'jala, ko je mene pestovala. Izrekla tega gotovo ni na glas, a mi je nedvomno to posredovala morda že takrat, ko me je še nosila pod srcem, saj bi me drugače ta pesem ne mogla tako prevzeti!

Prav veliko smo nastopali. A v tistih časih ni bilo tako kot danes, ko ima vsakdo fotoaparatus, zato nimam od tistih nastopov niti ene same fotografije. Šele kasneje je prišel na kakšno glasbeno produkcijo uradni fotograf. Tako na primer 28. junija 1952, ko sva s kasnejšo dirigentko harmonikarskega ansambla *Miramar*, Eliano Zajec, štiričrno zaigrali Rossinijevo uverturo *Semiramis* in nama je njena mama, prof. Romana Zajec, obračala strani. Če me spomin ne vara, je bilo to v mali dvorani gledališča Rossetti.

Nekoč smo gostovali v Dijaškem domu, ki je bil takrat na ul. Buonarroti. Moralo je biti poleti, kajti nastopali smo na prostem. Oder je bil postavljen ob mejnem zidu. Komaj smo začeli, je pa kak nepridiprav začel metati od zunaj kamenje na nas. Več ljudi je hitelo pogledat, kaj se dogaja, a zlikovcev seveda ni bilo več in predstava se je sicer nadaljevala, ker je kdo požrtvovalno stal na straži, čeprav vzdušje ni bilo več idealno.

Protagonisti oddaje *Radiogiornale dei Piccoli*, ki jo je redno predvajala tržaška radijska postaja, so bili najstniki, ki so lahko nudili poslušalcem

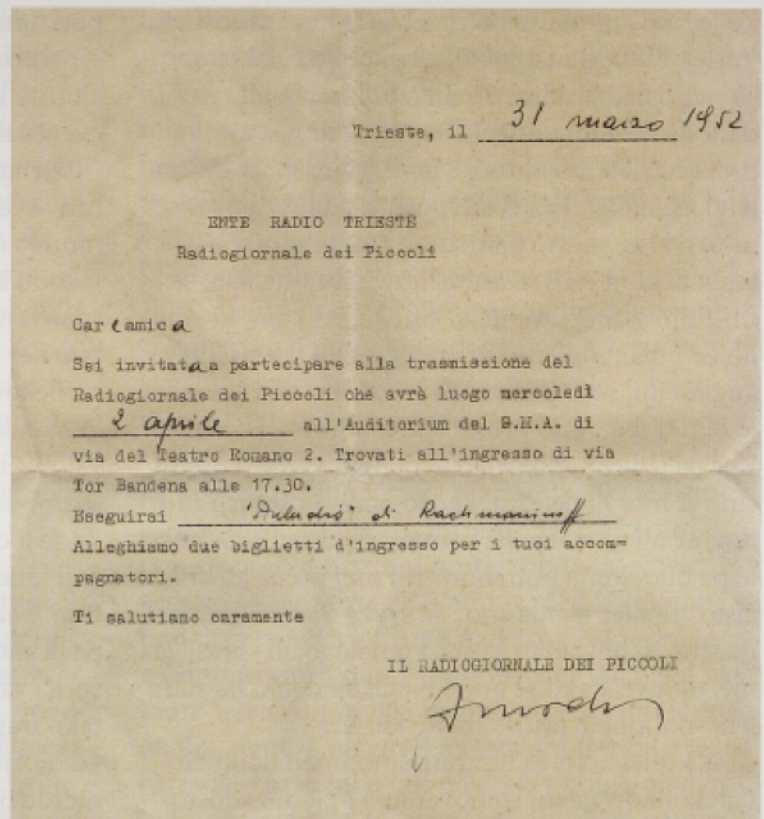
Na vrtu gospe Romane Zajčeve avgusta 1947

kaj zanimivega. Gospa Zajčeva je rada kdaj prijavila kakega svojega učenca in tako sem leta 1952 tudi sama prešla vabilo, naj se predstavim 2. aprila ob 17:30 v Avditoriju na ulici Teatro Romano, kjer bi na klavirju igrala Rahmaninova *Preludij*. Vabilu sta bili priloženi tudi dve vstopnici za moja spremljevalca, ker smo nastopali pred občinstvom. Po vsej verjetnosti je bila oddaja v živo in sama sem se kar dobro izkazala. Pri neki kasnejši produkciji, ko sem igrala Griegov *Marš palčkov*, se je gospa Zajčeva začudila, da se je tako hitro končal. A kaj, ko sem igrala na pamet in sem enostavno preskočila eno od šestih strani!

Poleg gospe Zajčeve je tudi naša organistka Marica Zupančič ustanovila vzporedno z otroškim cerkvenim zborom igralsko skupino, s katero smo nastopale v Marijinem domu, ki je bil v „štalci“, kot smo pravili, na začetku ul. Delle Cave, takoj na desni strani. Prostor je bil precej tesen, po spominu bi rekla, da je bil nekako za dve veliki dnevni sobi, plus oder in zakulisje. Ko je bila na vrsti predstava, je pa bil, vsem varnostnim predpisom v brk, nabito poln.

Julija 1946 je Svetoivančan Marjan Hrovatin daroval v naši cerkvi novo mašo. Pričakali smo ga seveda pri vhodu in ga pospremili v cerkev, popoldne pa smo prav v „štalci“ imeli prireditev njemu na čast, pri kateri sem ga jaz pozdravila in primerno nagovorila. Kaj sem mu vse povedala, se pri najboljši volji ne spominjam, dobro pa vem, da sem takrat imela razpuščene lase, ki sem jih običajno nosila spletene v kite, in bila oblečena v dolgo rumeno haljo, ki je pokrivala tudi podstavek, na katerem sem stala sredi odra. Predstavljala naj bi samega Jezusa, ki pozdravlja novomašnika.

Vabilo na oddajo
Radiogiornale dei
Piccoli;

V drugem trimesečju tretjega razreda nižje srednje šole sem zbolela za rdečkami, ki so me hudo prizadele. Bil je ravno čas, ko smo poglobljale algebro. Utvarjala sem si, da je moje znanje tako dobro zasidrano, da mi bo dovolj, vestno prepisati šolske vaje in primere, ki mi jih bo posredovala sošolka, ter rešiti domače naloge, pa bo šlo. Vendar sem se kar pošteno uštela! Pri naslednji šolski nalogi nisem prejela običajne devetice ali desetice, temveč skoraj nezadostno. Iz trme in užaljenega ponosa sem odklonila privatne lekcije, ki mi jih je bil oče pripravljen priskrbeti, in sem se s pomočjo sošolk le opomogla, tako da se na končnem redu ni poznalo, da sem kaj zamudila.

Zadnjič sem se pa pri matematiki dobro izkazala v prvi višji in sicer pri prvi šolski nalogi. V veliko presenečenje profesorice Tominčeve, sošolk in sošolcev ter mene same, sem edina pisala zelo dobro šolsko nalogo, medtem

ko je splošna srednja ocena bila komaj zadostna. Poslej je študij matematike nekoliko oslabil, saj so nas ostali predmeti veliko bolj zaposlili. Ko danes slišim mladino, ki se pritožuje, da mora preveč delati za šolo – pa hodi istočasno v diskoteko, gleda televizijo, se športno udejeva ter se ukvarja (ne vedno pametno) z računalnikom in telefončkom – in se zamislim v takratna leta, se mi zdijo skoraj utopična. Štirim jezikom, ki smo jih že imeli, slovenščini, italijanščini, latinščini in angleščini, se je pridružila še grščina ... in za vse je bilo treba pisati proste spise, obnove, prevode. Ker pa je primanjkovalo učbenikov v slovenščini, smo si morali beležiti, kar so nam profesorji zgodovine ali filozofije na primer, predavali. Zapiske je pa bilo doma potrebno čim prej prepisati „na čisto“, dokler je bila snov še sveža v spominu, zato da smo jo obvladali za šolsko nalogo ali spraševanje. Bogve, kako se bodo današnji dijaki na stara leta spominjali lastne šolske kariere!

Na ulici Starega lazareta smo imeli učilnice v nekoliko večjem stanovanju, ki pa ni zadostovalo, zato da bi imeli vsi istočasno pouk, realna in klasična. Zato je imela polovica dijakov eno leto prve tri dni v tednu pouk zjutraj, druge tri

popoldne. Naslednje leto pa – zaradi pravičnosti – ravno obratno: prve tri dni popoldne, ostale tri zjutraj, ko je bilo nadvse priporočljivo, pripraviti eventualne domače naloge že vnaprej.

Druga nevšečnost je bila ta, da v stanovanjski hiši seveda ni bilo telovadnice. Prvo leto smo morale dekleta še vedno hoditi na nižjo k Sv. Jakobu in sicer peš, ker ni bilo nobene direktne tramvajske ali trolejbusne zveze. In potrebno je bilo kar pohiteti, da ne bi zamudile. Zgodilo se je pa nekoč v začetku decembra, da je vreme postalo naenkrat neznosno. Pihala je burja in naletavalo je, me bi pa morale iti k telovadbi. Spogledale smo se in po kratkem posvetovanju odločile, da se ji odpovemo. Tako smo nekatere šle v bližnji kino za hotelom Excelsior, kjer so predvajali film *E la vita continua* s Claudette Colbert, druge pa domov. Posledično smo seveda v naslednjem spričevalu imele vse znižano oceno v vedenju, a tako tragično tudi ni bilo, saj smo drugače bile vse normalno pridne. In morda ... morda so na merodajnem mestu uvideli, da razmere niso bile idealne. Od naslednjega leta smo namreč imele telovadbo v Rojanu, kamor smo se lahko direktno vozile s tramvajem številka osem.

I.b, šolsko leto 1950-51, razrednik prof. Zorko Harej

Ponudb za prosti čas mimo šole ni bilo na pretek, saj niti odvečnega prostega časa ni bilo ob tedensko šestdnevem pouku. Edino, kar smo si mirne duše lahko privoščili, je bil kak film, ali – zadnja gimnazijska leta – plesna čajanka ob nedeljah popoldne pri Glasbeni matici na ulici Ruggero Manna. Bila je to prilika za razvedrilo in navezanje bolj ali manj trdnih prijateljev in simpatij. Tam smo kdaj pričakali tudi novo leto, ko je oče prišel pome, medtem ko so se drugi lahko še dlje tam zadržali. Takrat sem najbolj pogrešala starejšega polbrata, prepričana kot sem bila in še vedno sem, da bi se dobro razumela, ne glede na vse drugačne primere, kolikor sem jih kdaj doživela.

Zgodovino in zemljepis ni bilo dovolj študirati. Tu in tam smo morali tudi napisati kak spis na določeno temo. Profesor Jože Velikonja, s katerim mi je bilo dano – kot že kdaj prej – pogovoriti se na Dragi leta 2014 in se nevede od njega dokončno posloviti, ker je pri dobrih 92ih letih preminil 23. maja 2015, nam je znal izvrstno približati stari in srednji vek, nam prikazati povezavo med dogodki na različnih nivojih, tako da je zgodovina nastajala v naši zavesti kot sestavljenka. Za domačo nalogo nam je nekoč naročil, naj pišemo o podobnostih in razlikah med verami v starem veku. Začela sem brskati po učbeniku in prišla do ugotovitev, ki jim na prvi pogled nisem mogla verjeti. In vendar, ne glede na to, koliko krat sem preverila napisano, sem prišla vedno do istih rezultatov, med drugim na primer, da krščanstvo ni bila edina vera v enega samega boga. Katera druga je še imela tak nauk, pa danes ne bi vedela. Spominjam se vsekakor, kako je profesor začel deliti pregledane naloge: „Daleč najboljšo nalogo je napisala ... Urdihova.“ Neverjetno, kako se kakšna trditev, kak stavek naravnost vžge v spomin, medtem ko drugi izginajo brez sledu!

Podobno mi zveni še danes v ušesih tisti „ooh“ razočaranja, ki ga je ves razred izdahnil, ko je na liceju, prvi dan novega šolskega leta, stopila v razred profesorica Laura Abram namesto priljubljenega razrednika, prof. Zorka Hareja, ki nas je prvo in drugo leto na višji poučeval latinščino in grščino in s katerim smo se tako dobro razumeli. Kot da bi nas preslišala, je profesorica začela z apelom ... in glej, prvo

ime je bilo nam vsem neznan in kot na povelje smo izustili bolj željo kot dvom: „Pogrešili ste, to ni Vaš razred!“ Kako jo je morala prizadeti naša mladostna brezobzirnost! Ne da bi pokazala neizbežno nelagodje, je ohranila mirno kri ter nadaljevala z branjem, in preostala imena so bila vsa naša. Tisto prvo je bilo ime dijaka iz Gorice, ki sicer ni bil prisoten, a se nam je nato pridružil. S svojim prepričljivim nastopom, globokim znanjem in pravičnim redovanjem ji je pa kar kmalu uspelo pridobiti naše zaupanje, tako da smo postali pravi prijatelji.

Šele veliko kasneje sem zvedela, da mračnost na obrazu priljubljenega razrednika, ki je tistega davnega jesenskega jutra stopal po kamnitem stopnišču navzdol proti izhodu, medtem ko sem se sama le nekaj minut pred začetkom pouka vzpenjala v drugo nadstropje, kjer se je za anonimnimi stanovanjskimi vrati nahajal naš hram učenosti, ni bila izključno odsev mračnosti okolja, temveč njegovega razočaranja, ki ga je prizadelo prav tako kot nas. Na podlagi pedantne interpretacije šolskega pravilnika ni namreč več smel biti naš razrednik.

Leto prej, se pravi v drugi višji, sem pa doživela krivico, ki jo še danes občutim kot tako. Navada je bila, da je najboljši dijak ali dijakinja ob zaključku šolskega leta prejel/a knjižno nagrado. Anica Maver si jo je brezkompromisno zaslužila ... in prav tisto leto sem slučajno imela tudi sama identično srednjo oceno. A kaj, ko so moji starši imeli trgovino, medtem ko je Anica z bratom Tonetom živela v Trstu pri neki teti namesto pri starših v Lokvi. Očitno niti v tistih časih niso slovenske šole imele na razpolago odvečnih sredstev za dve nagradi, vendar pravično to ni bilo!

Slovenščino in italijanščino nas je prvi dve leti na višji poučeval profesor Stanislav Soban. Bil je zelo prisrčen človek in kot diplomiran pravnik strog pikolovec, ki je od nas pričakoval, da poznamo na pamet vsa slovnična pravila. Kako mi je v življenju to pomagalo, začeni z maturo! Še danes sem mu za to hvaležna. Po upokojitvi je živel pri Sv. Ivanu. Večkrat sva se po maši srečevala in se kaj pomenila in nemalokdaj je vzliknil: „Kje so tiste lepe črne kite!“ Do kakega šestnajstega leta sem namreč še nosila kite – edina v razredu. Nekoč sem se jih pa naveličala in se

odločila, da jih ostrižem. Oče mi je to odkrito zameril. Verjetno se je zavedal, gotovo bolj on kot jaz, da nisem več tista deklica, ki je na mali trati ob hiši brcala kdaj žogo z dečki, ampak da odraščam v samozavestno dekle. Ko dandanes vidim toliko bolj ali manj mladih deklet, ki se ponajajo z lepimi dolgimi grivami, mi je žal, da ni bilo že v mojih letih to v modi.

Za verouk, in prvi dve leti tudi za filozofijo, smo imeli profesorja Ivana Vrečarja, kateremu gre globoko priznanje, ker si je tako vztrajno prizadeval, da bi imeli nedeljsko dijaško mašo v mestu, dokler smo našli zatočišče pri nemški skupnosti na ulici Giustinelli, ko nas pa nikjer drugje niso marali sprejeti. To je pa bilo zame osebno dokaj problematično. Pela sem namreč še vedno pri slovenski maši ob desetih v domači cerkvi, istočasno bi pa morala biti prisotna pri dijaški maši. In kdor se je ni udeležil, se je moral naslednjo uro opravičiti. Tako sem skušala zahajati po možnosti enkrat sem, drugič tja.

Nekoč sva z doktorjem Rafkom Dolharjem, ko je bil še dijak in je stanoval tudi on pri Sv. Ivanu, čakala na tramvaj pri Portici. Mimo gre profesor Vrečar, se pozdravimo in se on celo odkrije. Rafko je kar debelo pogledal, saj je profesor veljal za strogega, resnega, nekoliko odljudnega človeka. Pa mu razložim, kako da je do tega prišlo. Profesor Vrečar je hodil kosit k sestram pri Sv. Ivanu. Ko smo imeli pouk popolne dne, se je večkrat zgodilo, da sva se vozila z istim tramvajem. Jaz bi ga vsakič pozdravila, a on je

bil zamišljen, ali se je tako delal, in me ni sploh pogledal, sama pa ne morem pozdraviti nekoga, ki odvrta pogled. Nekega dne se je zgodilo, da je on stal v tramvaju pri oknu malo pred izhodom, ko sem jaz predčasno izstopila pri Portici skozi gnečo potnikov mimo njega, ne da bi ga pozdravila. Šla sem namreč po Gianni, da greva peš od njenega doma v ulici Machiavelli do ulice Starega lazareta, kjer je bila takrat Višja realna gimnazija s klasičnimi vzporednicami, a je bila še premlada, zato da bi imela lastno ime.

Prav tisti dan smo ga imeli že prvo uro, ki jo on uvede nekako tako: „Ko srečamo na cesti znanca, se spodobi, da mlajši starejšega pozdravi.“ Na koga je to merilo, če ne name ... Vstala sem in rekla, da verjamem, da s tem misli mene, a da mi je žal, ker sama ne morem pozdraviti človeka, ki me ne pogleda. V razredu je pritrdilno završalo ... in od takrat sva se pozdravljala, kadarkoli sva se srečala.

V prvem liceju smo poleg nove razredničarke, prof. Abramove, imeli tudi novega profesorja za slovenščino, ki se je nekako razlikoval od drugih profesorjev. Zdel se nam je precej mlajši v primerjavi z ostalimi, sprva je prihajal v šolo v pumparicah, kar je bilo povsem nenavadno, a še bolj nenavadno je bilo za nas to, da smo se pri ustnem spraševanju morali sami redovati. In vendar je prav slednje nam vsem pripomoglo do večje samokritike, a tudi samozavesti. Navadili smo se, ne precenjevati se, a niti ne podcenjevati, in če smo si bili dokazljivo gotovi, da imamo prav, smo si upali to tudi trditi in braniti. Meni se je na primer nekoč zgodilo, da mi je profesor v šolski nalogi nekaj podčrtal, kar je po mojem mnenju bilo v redu. Čudila sem se, pa nisem takoj reagirala. Doma sem preverila v pravopisu in ugotovila, da imam jaz prav. Naslednjo uro sem mu to povedala. „Mi lahko to dokažete?“ me vpraša. In privlekla sem na dan Pravopis ter mu samo pokazala stran. Tako delam še danes, če se mi zdi jezikovno ali slovnično kaj narobe. Najprej poiščem v tem ali onem od svojih številnih slovarjev, v slovnici ali pravopisu rešitev in šele nato debatiram in dokazujem. To dolgujem svojemu profesorju, imenoslovcu, komponistu, dialektologu, Prešernovemu nagrajencu 2014, Pavletu Merkuju, ki je leta 1961 postal moj dragi svak.

28. junija 1952, Rossinijeva Semiramida

(dalje)

»Očka, ali imajo davki res usta in zobe?«
 »Kje si pa slišal takšno neumnost?«
 »V trgovini je neki gospod rekel, da mu davki požrejo ves dobiček.«

»Če hočeš uspeti, moraš biti iskren in obziren,« reče oče sinu.
 »In kaj pomeni iskren?« vpraša sin.
 »Da vedno storiš, kar si obljubil.«
 »Kaj pa obziren?«
 »Da nikoli nič ne obljubiš.«

»Zakaj je tvoj plašč tako umazan?«
 »Sinoči, ko sem se vračal domov, mi je padel v blatno lužo.«
 »Ali ga nisi mogel ujeti?«
 »Ne, jaz sem bil v njem.«

Skopuški ata reče sinu: »Sine, skoči do soseda in si sposodi kladivo.«
 Sin pride nazaj in pravi: »Noče ga posoditi, ker pravi, da se bo obrabilo.«
 Ata: »Nesramni škrtuh! Potem pa pojdi po našega.«

»Pozabil sem vključiti taksimeter in zdaj ne vem, koliko naj vam računam za vožnjo,« reče taksist potniku.
 »Kakšno naključje. Jaz sem pa ravno kar ugotovil, da sem doma pozabil denarnico.«

Petrova dobra stran je hranjenje, slaba pa matematika. Učiteljica se trudi na vse načine, da bi mu razložila osnovne matematične operacije.
 »Peter, ko greš od doma v šolo, ti mama da s seboj dve žemlji, ko prideš v šolo, ti dam jaz še tri. Koliko žemelj boš torej imel?«
 »Mislim, da jih bo dovolj!«

»Zakaj ste zamudili celo uro?« se je šef jezil na delavca.
 »Ker ste mi včeraj rekli, naj časopis preberem doma, ne pa v službi!«

Policista Bogdan in Miro gresta v kino. Med predstavo reče Bogdan:
 »Stavim tisočaka, da se bo tale šofer zaletel v drevo!«
 »Strinjam se. Tudi jaz stavim s teboj, da se ne bo zaletel,« mu odvrne Miro. Voznik se zaleti, po filmski predstavi reče Bogdan:
 »Veš Miro, nič ne bo s stavo. Prevaral sem te, saj sem film že gledal.«
 »Jaz tudi, pa si nisem mislil, da se bo igralec dvakrat zaletel v isto drevo. Mislil sem, da bo drugič previdnejši.«

»Odkar te poznam, ne morem več ne piti ne jesti!« je zavzdihnil mladenič svojemu dekletu.
 »Kaj me tako ljubiš?«
 »Ne, bankrotiral sem!«

S PRIPSEVKOM
 »DVEH TISOČINK« DAVKA
 LAHKO POMAGAŠ SLOVENSKI
 KULTURNI USTANOVI

SLOVENSKA
 PROSVETA
 DAVČNA ŠTEVILKA
 SLOVENSKE PROSVETE
 90093640325

Letošnji »dve tisočinki« davka
 na dohodke fizičnih oseb
 (IRPEF) lahko namenite
 Slovenski prosveti.

Uredništvo in uprava:
 34133 Trst, Italija, Ul. Donizetti 3
 tel. 040-3480818; fax 040-633307
 uprava@mladika.com
 redakcija@mladika.com
 www.mladika.com

Oblikovanje: Matej Susič

Izdaja: Mladika z.z. o.z.

Registrirana pri trgovinski
 zbornici v Trstu dne 21.4.1999
 pod številko 114276.

Član USPI (Zveze italijanskega periodičnega tiska)

Reg. na sodišču v Trstu št.193
 dne 6.4.1957
 ISSN 1124 - 657X

Tisk: Grafika Soča d.o.o. -
 Nova Gorica

Izhajanje revije podpirata
 Urad Vlade RS za Slovence
 v zamejstvu in po svetu
 in Dežela FJK.

UREDNIŠKI ODBOR

Marij Maver
 (odgovorni urednik),
 David Bandelj, Andrej Černic,
 Erika Jazbar, Ivo Jevnikar,
 Saša Martelanc, Sergij Pahor,
 Mitja Petaros, Anka Peterlin,
 Nadia Roncelli, Matjaž Rustja,
 Tomaž Simčič, Breda Susič,
 Jernej Šček in Ivan Žerjal.

SVET REVIJE

Lojzka Bratuž, Silvija Callin,
 Jadranka Cergol, Peter Černic,
 Marija Češčut, Danilo Čotar,
 Liljana Filipčič,
 Diomira Fabjan Bajc,
 Lučka Kremžar De Luisa,
 Peter Močnik, Milan Nemač,
 Adrijan Pahor, Bruna Pertot,
 Ivan Peterlin, Alojz Rebula,
 Peter Rustja, Marko Tavčar,
 Zora Tavčar, Evelina Umek,
 Neva Zaghet, Edvard Žerjal in
 člani uredniškega odbora.

Posamezna številka Mladike
 stane 4,00 €.

Celoletna naročnina za Italijo
 in druge države 30,00 €;

po letalski pošti:
 Evropa 50,00 €,
 Amerika 60,00 €,
 Avstralija 65,00 €.

Plačilo s poštnim tekočim
 računom 11131331 -
 Mladika - Trst.

Na banki: Zadruga kraška
 banka - Banca di Credito Co-
 operativo del Carso (IBAN: IT58
 089 2802 2010 1000 0016 916;
 SWIFT: CCRIT2TV00).

NOVO

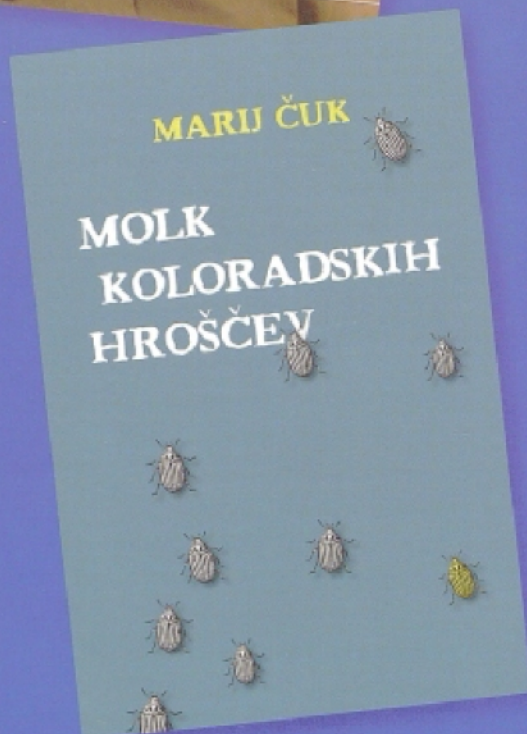
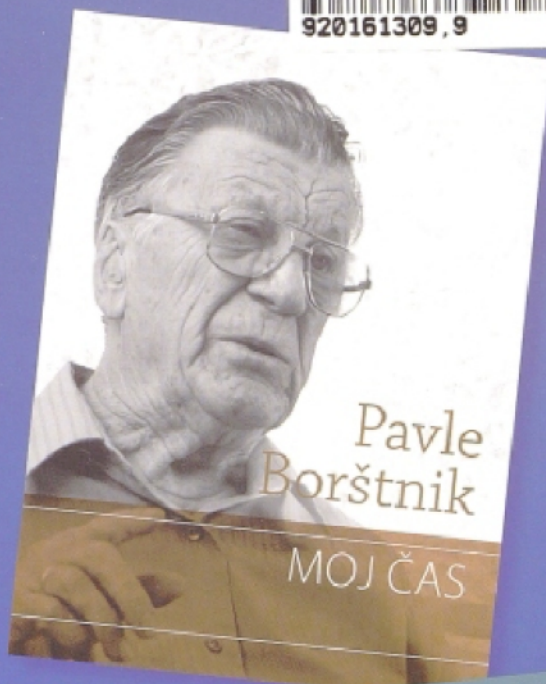
pri Založbi MLADIK

II 117 986 2016

920161309,9

CODISS

ZALOŽBA MLADIKA

Ul. Donizetti 3, 34133 Trst, Italija

tel. +39 040 3480818 · fax +39 040 633307

uprava@mladika.com · redakcija@mladika.com

www.mladika.com